

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

**O‘ZBEKISTON BADIY AKADEMIYASI HUZURIDAGI
BADIY TA‘LIM YO‘NALISHLARIDA PEDAGOG VA MUTAXASSIS
KADRLARNI QAYTA TAYYORLASH HAMDA ULARNING
MALAKASINI OSHIRISH MARKAZI**

“SAN‘ATSHUNOSLIK (TURLARI BO‘YICHA)” YO‘NALISHI

**“SAN‘ATSHUNOSLIKNI O‘QITISH METODIKASI”
MODULI BO‘YICHA**

O‘QUV–USLUBIY MAJMU‘A

Toshkent 2023

Modulning o‘quv-uslubiy majmuasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2023-yil 25-avgustdagi 391-sonli buyrug‘i bilan tasdiqlangan o‘quv dasturi va o‘quv rejasiga muvofiq ishlab chiqilgan.

Tuzuvchi: D.Alimkulova – san’atshunoslik fanlari falsafa doktori.

Taqrizchilar: T.Axmedov – dotsent.
N.Kultahseva – san’atshunoslik fanlari falsafa doktori.

O‘quv dasturi O‘zBA huzuridagi Markaz Ilmiy-metodik Kengashining qarori bilan tasdiqqa tavsiya qilingan (2023 yil 1-maydagi 2- sonli bayonnoma).

MUNDARIJA

I. ISHCHI DASTUR	3
II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL TA’LIM METODLARI.	11
III. NAZARIY MATERIALLAR	18
IV. AMALIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI.....	18
V. KEYSLAR BANKI.....	29
VI. MUSTAQIL TA’LIM MAVZULARI.....	39
VII. GLOSSARIY	41
VIII. ADABIYOTLAR RO‘YXATI.....	Ошибка! Закладка не определена.

I. ISHCHI DASTUR

Kirish

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan “2017-2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar Strategiyasi”da milliy kadrlarning raqobatbardoshligi va umumjahon amaliyotiga asoslangan oliy ta‘lim milliy tizimining sifati oshishiga, Bolonya jarayoni ishtirokchi mamlakatlari diplomlarini o‘zaro tan olishga, o‘qituvchi va talabalar bilan almashuv dasturlarini amalga oshirishga ko‘maklashuvchi 1999 yil 19-iyundagi Bolonya deklaratsiyasiga qo‘shilish masalasini ko‘rib chiqish belgilab qo‘yilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”da oliy ta‘lim jarayonlariga raqamli texnologiyalar va zamonaviy o‘qitish usullarni joriy etish, yoshlarni ilmiy faoliyatga keng jalb etish, korrupsiyaga qarshi kurashish, muhandislik-texnik ta‘lim yo‘nalishlarida tahsil olayotgan talabalar ulushini oshirish, kredit-modul tizimini joriy etish, o‘quv rejalarida amaliy ko‘nikmalarni oshirishga qaratilgan mutaxassislik fanlari bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlar ulushini oshirish bo‘yicha aniq vazifalar belgilab berilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Tasviriy va amaliy san‘at sohasi samaradorligini yanada oshirishga doir chora-tadbirlar to‘g‘risida” 2020-yil 21-apreldagi PQ-4688-son qarori, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “O‘zbekiston Badiiy akademiyasi huzuridagi Badiiy ta‘lim yo‘nalishlarida pedagog va mutaxassis kadrlarni qayta tayyorlash hamda ularning malakasini oshirish markazi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2021-yil 21-iyundagi 385-son qarorida belgilangan ustuvor vazifalar, kadrlar tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yangi bosqichga olib chiqish, pedagog va mutaxassis kadrlar salohiyatini oshirish va shu orqali talabalarning badiiy estetik didini yuksaltirish kabi muhim vazifalar qo‘yilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentning 2019-yil 8-oktabrdagi Farmoni bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”ga ko‘ra mamlakatdagi oliy ta‘lim muassasalarining 85 foizi 2030-yilgacha bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o‘tishi rejalashtirilgan. Bu yaqin yillar davomida mamlakatdagi deyarli barcha oliy ta‘lim muassasalarining kredit-modul tizimida faoliyat yurita boshlashidan darak beradi.

Shuningdek, 2022 – 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasining V bob Ma‘naviy taraqqiyotni ta‘minlash va sohani yangi bosqichga olib chiqish yuzasidan 75-maqсад: Tasviriy va amaliy san‘at hamda

dizayn yo‘nalishlarini rivojlantirish, aholining badiiy-estetik didini yuksaltirish yuzasidan belgilangan vazifalarni amalga oshirish, mamlakatimizning barcha sohalarida islohotlarni amalga oshirish, odamlarning dunyoqarashini o‘zgartirish, yetuk va zamon talabiga javob beradigan mutaxassis kadrlarni tayyorlashni hayotning o‘zi taqozo etmoqda. Respublikada ta‘lim tizimini mustahkamlash, uni zamon talablari bilan uyg‘unlashtirishga katta ahamiyat berilmoqda. Bunda mutaxassis kadrlarni tayyorlash, ta‘lim va tarbiya berish tizimi islohatlar talablari bilan chambarchas bog‘langan bo‘lishi muhim ahamiyat kasb etadi. Zamon talablariga javob bera oladigan mutaxassis kadrlarni tayyorlash, Davlat talablari asosida ta‘lim va uning barcha tarkibiy tuzilmalarini takomillashtirib borish oldimizda turgan dolzarb masalalardan biridir.

Ushbu dasturda xorijiy davlatlardagi kredit ta‘lim tizimlari, kredit tizimi asosida ta‘lim jarayonlarini tashkil etish va uning sifatini ta‘minlashning innovatsion metodlari, kredit-modul tizimida pedagoglar faoliyati, kredit-modul tizimida o‘quv jarayonining uslubiy ta‘minoti, ta‘lim sohasiga oid qonun hujjatlari va ularning mazmuni, ta‘lim muassasalarida korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashishning huquqiy va ma‘naviy-ma‘rifiy asoslari, oliy ta‘limning normativ-huquqiy asoslari bayon etilgan.

Bugungi kunda oliy ta‘lim muassasalari tomonidan ta‘lim va tarbiya jarayonlarini tashkil etishda: O‘zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi, “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonun, farmonlar, qarorlar hamda Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligining buyruqlari kabi normativ hujjatlar qo‘llanilmoqda. Lekin shu kunga qadar ta‘lim va tarbiya jarayonlarini subektlari tomonidan ushbu hujjatlarni amalda qo‘llanilishining nazariy va amaliy jihatlari deyarli o‘rganilmagan. Bu holatlar oliy ta‘lim muassasalarida qo‘llaniladigan oliy ta‘limning normativ-huquqiy asoslarini har tomonlama nazariy va amaliy jihatdan o‘rganish va tahlil etishni dolzarbligidan dalolat beradi.

Modulning maqsadi va vazifalari

Modulning maqsadi: pedagog kadrlarni innovatsion yondoshuvlar asosida o‘kuv-tarbiyaviy jarayonlarni yuksak ilmiy-metodik darajada loyihalashtirish, sohadagi ilg‘or tajribalar, zamonaviy bilim va malakalarni o‘zlashtirish va amaliyotga joriy etishlari uchun zarur bo‘ladigan kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalarini takomillashtirish, shuningdek ularning ijodiy faolligini rivojlantirishdan iborat.

Modulning vazifalari:

- “San‘atshunoslik (turlari bo‘yicha)” yo‘nalishida pedagog kadrlarning kasbiy bilim, ko‘nikma, malakalarini takomillashtirish va rivojlantirish;

-mutaxassislik fanlarini o‘qitish jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va xorijiy tillarni samarali tatbiq etilishini ta’minlash;

- “San’atshunoslik (turlari bo‘yicha)” yo‘nalishida qayta tayyorlash va malaka oshirish jarayonlarini fan va ishlab chiqarishdagi innovatsiyalar bilan o‘zaro integratsiyasini ta’minlash.

Modul bo‘yicha tinglovchilarning bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalariga qo‘yiladigan talablar

“San’atshunoslikning dolzarb masalalari” modulini o‘zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida:

Tinglovchi:

- san’atshunoslik fanining yetakchi tamoyillarini;
- san’atshunoslik fanini o‘qitishning maqsad va vazifalarini;
- O‘zbekiston san’atshunosligining ilmiy va badiiy an’analari, xususiyatini;
- san’atshunoslikda an’anaviy va zamonaviy san’atlarni o‘rganish masalalarini;
- san’atshunoslik tarmoqlarining o‘ziga xosligi va xususiyatlarini;
- san’atlarning o‘zaro integratsiyasini;
- san’at ta’limida iqtidor tushunchasining mohiyatini;
- respublika oliy ta’lim tizimida xorijiy tajribalarni o‘rganish zaruriyatini;
- jahonda san’atshunoslikni o‘qitishning o‘ziga xosligini;
- sharq mamlakatlarida madaniyat va san’at ta’limini;
- Markaziy Osiyoda san’at ta’limi tajribalari va o‘zaro aloqadorlik masalalarini;
- O‘zbekiston san’atshunoslik fanining o‘ziga xosligi, an’analarning davomiyligi, yangi tendensiyalarning paydo bo‘lishidagi muhit, zaruriyat, istiqbol masalalarini;
- san’atshunoslik fanining asosiy funksiyalarini;
- san’at - jamiyat rivojlanishining muhim omili sifatidaligini;
- san’at turlari va o‘ziga xos ifoda vositalarini *bilishi* kerak.

Tinglovchi:

- san’atshunoslikning dolzarb muammolarni xal etish;
- ta’lim sifatining ijobiy o‘zgarishiga xizmat qiluvchi omillarni tahlil qilish;
- xorijiy adabiyotlar tahlili, ta’lim jarayoniga tatdbiq etish;
- O‘zbekiston san’atshunosligida metodologik yangilanishlar mazmunini baholash;
- AQSHda san’at ta’limining yetakchi xususiyatlaridan foydalanish;
- Yevropa mamlakatlarida san’at ta’limi tajribalarini qo‘llash;
- rangtasvir asarlarining yutuq va kamchiliklarini aniq ko‘rsatib berish va ularning tasviriy san’at taraqqiyotida tutgan o‘rni va ahamiyatini aniqlash;

- san'at ta'limidagi zamonaviy yondashuv va usullardan foydalanish *ko'nikmalariga* ega bo'lishi lozim.

- **Tinglovchi:**

- san'atshunoslik fanlariga innovatsion texnologiyalarni amaliyotda qo'llash;
- san'atshunoslik ilmiy tadqiqotlarining yetakchi jihatlarini tahlil qilish;
- integratsion o'qish tajribalaridan foydalanish;
- san'at ta'limida individual va differensial o'qitish tajribasini taxlil etish;
- san'atshunoslik yo'nalishlarining shakllanishi va taraqqiyot yo'lini baholash;
- san'atda milliylik va integratsion jarayonlarni tahlil qilish *malakalariga* ega bo'lishi lozim.

- **Tinglovchi:**

- mashg'ulotlarni ilg'or pedagogik hamda zamonaviy axborot texnologiyalardan foydalangan holda tashkil etish va boshqarish;
- xorij san'at ta'limining zamonaviy uslub va usullarini ta'lim tizimida qo'llash;
- san'at ta'limidagi zamonaviy yondashuv va usullarini qo'llash;
- san'atshunoslikda ilg'or xorijiy tajribalardan foydalanish kompetensiyalariga ega bo'lishi lozim.

Modulni tashkil etish va o'tkazish bo'yicha tavsiyalar

“San'atshunoslikni o'qitish metodikasi” moduli ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar shaklida olib boriladi.

Kursni o'qitish jarayonida ta'limning zamonaviy metodlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari qo'llanilishi, shuningdek, ma'ruza darslarida zamonaviy kompyuter texnologiyalari yordamida taqdimot va elektron-didaktik texnologiyalarni;

- o'tkaziladigan amaliy mashg'ulotlarda ustaxonalar, sohaga oid muassasalar va soha mutaxassislarining ijodiy ustaxonalarida tashkil etilishi, badiiy ta'limning muhim ta'lim metodlarini qo'llash nazarda tutiladi.

Modulning oliy ta'limdagi o'rni

Modulni o'zlashtirish orqali tinglovchilar badiiy ta'limning ta'lim va tarbiya jarayonlarini o'rganish, ularni tahlil etish, amalda qo'llash va baholashga doir kasbiy kompetentlikka ega bo'lalilar.

MODUL BO‘YICHA SOATLAR TAQSIMOTI

№	Modul mavzulari	Auditoriya o‘quv yuklamasi			
		Jami	Nazariy	Amaliy mashg‘ulot	Ko‘chma mashg‘ulot
1.	San‘atning eksperimental xarakteri	4	4		
2.	Sovet davridan so‘nggi davr san‘atini o‘rganishning nazariy masalalari	4	2	2	
3.	O‘zbekiston tasviriy san‘atini o‘rganishdagi dolzarb muammolar	4		4	
4.	Zamonaviy san‘atshunoslikda fanlararo yondashuvning ahamiyati	4		4	
5.	San‘at tarixida jamiyatshunoslikka oid tushuncha, metod va usullarning qo‘llanilishi	4		4	
6.	Tasviriy san‘at asarlarining tahlili	2		2	
7.	Amaliy san‘at asarlarining tahlili	2		2	
8.	Tasviriy va amaliy san‘at asarlarining tahlili	6			6
	Jami:	30	6	18	6

NAZARIY MASHG‘ULOTLAR MAZMUNI

1-mavzu. San‘atning eksperimental xarakteri

(4 soat)

San‘at tarixi boshqa sohalarga nisbatan yosh soha bo‘lib, boshqa gumanitar sohalardan ancha yosh. Tarjimai hol, klassika, adabiyot, falsafa nuqtai nazaridan tanqidiy yondashuvlar san‘at asarining ma‘nosi va stili ustidan izlanishlar olib borilishidan ancha avval amalga oshirilgan. San‘at asarlarini ideal ekanini baholash ko‘rsatmalari Antik davrda, yoki Uyg‘onish davrida uchrab turgan. Ammo, XI asrda yaratilgan traktatlar, masalan Leon Battista Albertining “Tasviriy San‘at” traktatida, san‘at asarlariga nisbatan qiziqishning ortishi va ularni tanqidiy ta’riflash emas, balki nazariy yondashish paydo bo‘ldi. Keyingi asrda Jorjio Vazari (san‘atshunoslik otasi deb tan olingan) o‘zining “Rassomlar, Haykaltaroshlar va Me’morlar hayoti” asarida san‘at tarixini biografik ketma-ketlikda ko‘rish imkonini yaratdi. Ammo, Vazari san‘atni davrning diniy va siyosiy qarashlari bilan bog‘lamay, aynan o‘zi yashagan hudud (Toskan) va yashagan davri (XVI asr o‘rtalari)ga nisbatan qiziqish bildiradi. Bu holat bugungi kun san‘atshunosligida yetarli bo‘lmay, san‘at tarixchi va tanqidchilarini tayyorlashda sifat talablariga javob

bermaydi. Shunga qaramay, keyingi avlod tanqidchilari bir estetik qarashlardan voz kechish uchun, ikkinchisini ta'sis etganlar va ko'p hollarda ideallashtirilgan mulohazalar san'at asarining tub mohiyatini ochib berishdan ustun bo'lgan.

2-mavzu. Sovet davridan so'nggi davr san'atini o'rganishning nazariy masalalari

(2 soat)

Fanning manbashunosligi. Fanlaro yondashuv tushunchasi. San'atshunoslik nazariy fan sifatida, uning san'at tarixi va badiiy tanqid bilan bog'liqligi. Fanni o'rganishdagi ilmiy muammolar, asosiy usul va yondashuvlar. Zamonaviy san'at tarixi va nazariyasida fanlararo yondashuv. San'atshunoslikda o'zaro yaqin ilmlardagi prinsip va metodlarni dolzarblashtirish. San'at asarining yaralishi jarayoni fanlararo yondashuv asosi sifatida o'rganiladi.

AMALIY MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1-mavzu. Sovet davridan so'nggi davr san'atini o'rganishning nazariy masalalari

(2 soat)

Zamonaviy san'at tarixi va nazariyasida jamiyatshunoslik. San'atning ijtimoiy hayot bilan aloqasi. San'atda jamiyatshunoslikka oid masalalarning paydo bo'lishi (A. Mikiyels). San'at va tamaddun (Shpengler, Toynbi, Veber). San'at sotsiologiyasining Frankfurt maktabi. San'atning ijtimoiy vazifalari. Badiiy jarayonlarni total tadqiq etish. San'at asarlari funksiyalarining shakllari. Badiiy muhit. Rassomlar va ularning homiylari. San'at va jamiyat: konsepsiyalar (Adorno, Rida, Burde, Benyamina).

2-mavzu. O'zbekiston tasviriy san'atini o'rganishdagi dolzarb muammolar (4 soat)

Portret janrida yaratilgan kartina tahlili (kim tasvirlangan, qanaqa obrazda, qanday tasvirlangan, detallar, kolorit (monoxrom, polixrom ranglar palitrasi, qo'shimcha ranglar), qaysi maktab an'analarida?). Tasvirlangan shaxs va uni rassom tomonidan tasvirlanishi. Portretning planlari. Badiiy obraz yaratish masalasi. Kompozitsiyada muvozanat. Portret yaratishning stillari. Asarning badiiy qiymati.

Maishiy janrda yaratilgan kartina tahlili. Planlar. Tasvirlangan predmetlar. Kompozitsiyada muvozanat. Kartina koloriti va stili. Maishiy kartinalarga qo'yiladigan talablar. Asarning qay darajada yoritilishi. Asarning badiiy qiymati.

Haykaltaroshlikning turlari (dumaloq, mahobatli, bo'rtmalar (relef – barelef, gorelef)). Mavzusi (syujet) - an'anaviy, kanonik, erkin. Tahlil (qiyosiy solishtiruv metodi asosida). Haykaltaroshlikda obraz va portretlilik masalasi. Faktura, holat. Kompozitsiyada muvozanat. Asarning badiiy qiymati.

Grafikaning (gravyura) turlari (ofort, linogravyura, ksilografiya, litografiya i b.). Grafikaning tasviriy san'at soxalari orasida o'ziga xos jihatlari. Rang, rangsiz grafika. Grafikada xajm, fazo. Mavzu (syujet) talqini. Asarning badiiy qiymati.

Tasviriy san'at asarlarini jumladan rangtasvir namunalarini tahlil etishda quyidagi qoidalarga e'tibor qaratgan xolda tahlil etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

3-mavzu. Zamonaviy san'atshunoslikda fanlararo yondashuvning ahamiyati (4 soat)

San'atshunoslikdagi metodlarning yangilanishida G'arb falsafasi va madaniyatshunoslikning roli. Madaniyatshunoslar E.Baller, N.Konrad, YE.Zavads kaya, T.Grigoreva ishlari – D.Lixachev, M.Jirmunskiy, A.Bushmin, G.Gachev, A.Bursovlarning ilmiy qarashlari va asarlari. Zamonaviy san'at xarakteri, uning yangidan-yangi tizimlari bilan aloqadorlikda san'atshunoslikning falsafiy lashuvi. San'atshunoslikni falsafalashtirishning zamonaviy san'at xususiyatlari

4-mavzu. San'at tarixida jamiyatshunoslikka oid tushuncha, metod va usullarning qo'llanilishi (4 soat)

San'at va tarix. Zamonaviy san'at tarixi va nazariyasida istorizm, tarixiylik metodi. Tarixiy rivojlanishda san'at fenomenlari. Qiyosiy xarakteristikalar. Umumsan'at tarixi konsepsiyasi. Komparativistika va san'atshunoslik (Teylor, Malinovskiy konsepsiyalari). San'atshunoslikda tarixiy-genetik metod. Evolyusionizm metodi.

«Iskusstvometriya». San'atshunoslikda aniq fanlarning qo'llanilishi tarixi. San'at tarixi va nazariyasida «aniq /noaniq», «asosli /asossiz»lik oppozitsiyasi. Zamonaviy madaniyatda «san'at zaboni» va «matematika tili». Levi-Strossning tadqiqotlari. I. Mol «Informatsiya va estetik his etish nazariyasi. San'atda kontent-analiz.

5-mavzu. Tasviriy san'at asarlarining tahlili. (2 soat)

San'atshunoslik fanining yetakchi tamoyillari. San'atshunoslik fanini o'qitishning maqsad va vazifalar. O'zbekiston san'atshunosligining ilmiy va badiiy an'analari, xususiyati. San'atshunoslikda an'anaviy va zamonaviy san'atlarni o'rganish masalalari. San'atshunoslik tarmoqlarining o'ziga xosligi va xususiyatlari. O'zbekiston san'atshunosligida metodologik yangilanishlar mazmuni.

San'atshunoslikning bugungi holati va dolzarb muammolari. Ta'lim sifatining ijobiy o'zgarishiga xizmat qiluvchi omillar. San'atlarning o'zaro integratsiyasi. Xorijiy adabiyotlar tahlili, ta'lim jarayoniga tatdbiq etish masalalari. San'atshunoslik fanlariga innovatsion texnologiyalarning joriy qilinishi. San'atshunoslik ilmiy tadqiqotlarining yetakchi jihatlari. O'zbekiston san'atshunosligining zamonaviy muammolari tahlili. San'at ta'limida iqtidor tushunchasining mohiyati. Integratsion o'qish tajribalari.

6-mavzu. Amaliy san'at asarlarining tahlili.

(2 soat)

O'zbek xalqining san'ati asrlar davomida shakllangan qadimiy tarixga ega. Oks va Yaksartning serhosil vodiylari – Markaziy Osiyoning katta qismini egallagan respublikaning xududida qadim zamonlardan beri ko'plab ko'chmanchi qabilalar yashab kelgan. Zarautsoy, Teshik-tosh, Sarmishsoy, Aman-Kutan kabi qadimiy joylarda ibtidoiy davriga oid tosh asarlari kashf qilindi. Hozirgi paytda Britaniya Milliy muzeyida saqlanayotgan Amudaryo xazinasi bu sohada yuksak rivojlangan badiiy san'atning bronza davrida ham mavjud bo'lganini tasdiqlaydi. Ritual haykaltaroshlikning Jarkuton, Molallitepa, Sopollitepadagi namunalari, va qadimgi davrdagi boshqa badiiy san'atlardan Baqtriya, Xorazm va So'g'd hududlarida joylashgan ko'plab terrakota haykallari monumental san'atning chuqur an'alarining na'munasidir.

KO'CHMA MASHG'ULOTLAR MAZMUNI

1-mavzu. Tasviriy va amaliy san'at asarlarining tahlili

(6 soat)

- Tasviriy va amaliy san'at muassasalarida O'zbekiston va jahon tasviriy va amaliy san'at durdonalarini ko'zdan kechirish va badiiy tahlil qilish

II. MODULNI O‘QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTREFAOL TA’LIM METODLARI.

“Aqliy hujum” metodi

Aqliy hujum usuli

Aqliy hujum (breynstroming - aqlar to‘zoni) – amaliy yoki ilmiy muammolar yechish g‘oyasini javoaviy yuzaga keltirish.

Aqliy hujum va masalani yechish bosqichlari

1. Mustaqil fikrlang xayolingizga kelgan barcha g‘oya, fikrlarni qog‘ozga yozing.
2. Barcha g‘oya va fikrlarni yozing, agar ular takrorlanayotgan bo‘lsa, maxsus belgi qo‘ying.
3. G‘oyalarni baholang.
4. Eng maqbul g‘oya guruh g‘oyasi sifatida shakllantiradi.
5. Barcha yozilgan g‘oyalar guruh muammosini yechish
6. Guruhning umumiy javobi shakllantiriladi.

“SWOT-таҳлил” методи.

Metodning maqsadi: mavjud nazariy bilimlar va amaliy tajribalarni tahlil qilish, taqqoslash orqali muammoni hal etish yo‘llarni topishga, bilimlarni mustahkamlash, takrorlash, baholashga, mustaqil, tanqidiy fikrlashni, nostandart tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi.

S – (strength)	• кучли томонлари
W – (weakness)	• заиф, кучсиз томонлари
O – (opportunity)	• имкониятлари
T – (threat)	• тўсиқлар

Namuna: Rassom ijodkorlar uchun SWOT tahlilini ushbu jadvalga tushiring.

S	Rassom kim ? Badiy asar yaratuvchi.	Rassom bu tinmay izlanuvchi ijodkor inson
W	Umumbashariy ahamiyatga ega bo‘lgan rassomlar.	Zamonaviy yunalishda ijod etayotgan taniqli rassom A.Nuridinov asarlarida sevgi, oila, sadoqatlik, tarbiya va jamiyatdagi falsafiy tamoyillar asosida ijod etayotgan ijokorlardandir
O	Rassomlar chiziqlar, shakllar, ranglar, tasviriy san’at vositalari yordamida badiy obrazli asar yarata oladigan insonlar. (ichki)	Ular tasviriy san’at vositalardan, chiziqlar, shakllar, tasviriy san’at vositalari bilan tasvir orqali o‘z g‘oyasini, fikrini bayon eta oladilar.
T	To‘siqlar (tashqi)	Rassomlarga erkinlik bo‘lmasa chiziqlar, shakllar, tasviriy san’at vositalari bilan o‘z asarlarida tasvir orqali bayon eta olmaydilar.

“Baliq skeleti”

Natyurmort kompozitsiyasini “Baliq skeleti” chizmasi Bir qator muammolarni tasvirlash va uni yechish imkonini beradi. Tizimli fikrlash, tuzilmaga keltirish, tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. **4**

Мисол: “Рассом ижодкорлар” мавзусидаги матн. Биламиз. Билишни иштаймиз? Билиб олдик. (БББ)

Bilamiz	Bilishni istaymiz	Bilib oldik
1. Rassom yangi g‘oyada asar yaratadigan inson.	1. Xar bir izlanuvchi insonni rassom deb atash mumkinmi?	Ilmiy amaliy izlanishlarni olib boruvchi, yangi usul va vositalarni qo‘llay oladigan insonni rassom deymiz.
2. Rassomlar tasviriy vositalardan, chiziqlar	2. Dunyodagi g‘oyaviy kompozitsilarni tasvirla	R. Ahmedov tasvirlagan asarlar hozirgi rassomlar

shakllar, vositalarni o'z asarlarida tasvir orqali bayon eta oladigan insonlar. Ma'naviy estetik tarbiyalovchi	oladigan rassomlar qatoriga kimlarni kiritsa bo'ladi.	uchun amaliy metodik o'quv jarayonidagi rivojlanishida foydalanilmoqda.
3.Rassomlar asarida insonlarni ma'naviy-ma'rifiy estetik tarbiyalovchi insonlardir.	3.Rassom bo'lish uchun nima qilish kerak?	O'ral Tansiqboyev manzaralarini butun o'zbekistondagina emas balki yevropa davlatlrida xam maroq bilan tomosha qiladilar.
4.Rassom bu tinmay izlanuvchi inson	4.Ijodiy asarlarni tasvirlashni payoni bormi?	Abdulhaq Abdullayev portret janrida ijod etgan taniqli rassomlardandur.
5.Umumbashariy ahamiyatga ega bo'lgan rassomlar.	5.Kompyuterda ijodiy asar yaratsa bo'ladimi ?	Zamonaviy yunalishda ijod etayotgan taniqli rassom A.Nuridinov asarlarida sevgi, oila, sadoqatlik, tarbiya va jamiyatdagi falsafiy tamoyillar asosida ijod etayotgan ijokorlardandir.
6.O'zbekistonlik rassomlar	O'zbekistonda taniqli metodik qo'llanmalar, uslubiy qo'llanmalar ustida ishlab kelayotgan taniqli rassom va pedagoglardan kimlarni bilasiz?	O'zbekistonda taniqli metodik qo'llanmalar, uslubiy qo'llanmalar ustida ishlab kelayotgan taniqli rassom va pedagoglardan: B.Boymetov, M.Nabiyev, O.Egamov, R.Xudayberganov, R.Djalilova

Интерьерда натюрмортни акс этириш

Интерьер -

xonadonning ichki ko'rinishini perspektivada aks etiriladi. Tasviriy san'at janrlaridan: natyurmort, portret, tarixiy, maishi animal ko'rinishlarda fon vazifasini o'taydi.

Interyerda uyni eshik derazalarning shakli, hajmi, devor va shift, polni bezagi va uy jihozlarining bezagi tasviri orqali qaysi davrga mansubligini bilib olishimiz mumkin. Interyer - ichki me'moriy muxit xolati orqali xonadon sohibasining didi haqida yoki zavod sexning jihozlanishiga qarab ilmiy, taraqqiyot

holati haqida xulosa chiqarish mumkin. Interyerda natyurmortni perespektivada aks etirish, tasvirlash jarayonlari ko'rsatilgan.

Interyer, kompozitsiyasi mavzusidatasviriy san'at o'qitishning zamonaviy texnologiyasini qo'llash.

Кейс-стади” методи

«**Keys-stadi**» - inglizcha so'z bo'lib, («catse» – aniq vaziyat, hodisa, «stadi» – o'rganmoq, tahlil qilmoq) aniq vaziyatlarni o'rganish, tahlil qilish asosida o'qitishni amalga oshirishga qaratilgan metod hisoblanadi. Mazkur metod dastlab 1921 yil Garvard universitetida amaliy vaziyatlardan iqtisodiy boshqaruv fanlarini o'rganishda foydalanish tartibida qo'llanilgan. Keysda ochiq axborotlardan yoki aniq voqea-hodisadan vaziyat sifatida tahlil uchun foydalanish mumkin. Keys harakatlari o'z ichiga quyidagilarni qamrab oladi: Kim? (Who), Qachon? (When), Qayerda? (Where), Nima uchun? (Why), Qanday? Qanaqa? (How), Nima-natija? (What).

“Keys metodi” ni amalga oshirish bosqichlari

Ish bosqichlari	Faoliyat shakli va mazmuni
1-bosqich: Keys va uning axborot ta'minoti bilan tanishtirish	<ul style="list-style-type: none"> ✓ yakka tartibdagi audio-vizual ish; ✓ keys bilan tanishish(matnli, audio yoki media shaklda); ✓ axborotni umumlashtirish; ✓ axborot tahlili; ✓ muammolarni aniqlash
2-bosqich: Keysni aniqlashtirish va o'quv topshirig'ni belgilash	<ul style="list-style-type: none"> ✓ individual va guruhda ishlash; ✓ muammolarni dolzarblik iyerarxiyasini aniqlash; ✓ asosiy muammoli vaziyatni belgilash
3-bosqich: Keysdagi asosiy muammoni tahlil etish orqali o'quv topshirig'ining yechimini izlash, hal etish yo'llarini ishlab chiqish	<ul style="list-style-type: none"> ✓ individual va guruhda ishlash; ✓ muqobil yechim yo'llarini ishlab chiqish; ✓ har bir yechimning imkoniyatlari va to'siqlarni tahlil qilish; ✓ muqobil yechimlarni tanlash
4-bosqich: Keys yechimini yechimini shakllantirish va asoslash, taqdimot.	<ul style="list-style-type: none"> ✓ yakka va guruhda ishlash; ✓ muqobil variantlarni amalda qo'llash imkoniyatlarini asoslash; ✓ ijodiy-loyiha taqdimotini tayyorlash; ✓ yakuniy xulosa va vaziyat yechimining amaliy aspektlarini yoritish

“Insert” metodi.

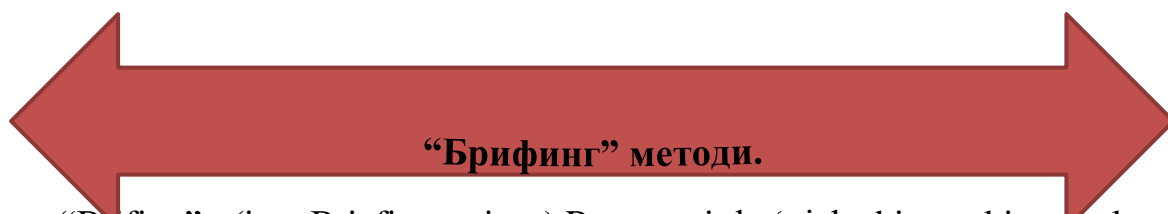
Metodning maqsadi: Mazkur metod tinglovchilarda yangi axborotlar tizimini qabul qilish va bilimlarni o‘zlashtirilishini yengillashtirish maqsadida qo‘llaniladi, shuningdek, bu metod tinglovchilar uchun xotira mashqi vazifasini ham o‘taydi.

Metodni amalga oshirish tartibi:

- o‘qituvchi mashg‘ulotga qadar mavzuning asosiy tushunchalari mazmuni yoritilgan input-matnni tarqatma yoki taqdimot ko‘rinishida tayyorlaydi;
- “Tasviriy san’at” bo‘yicha yangi mavzu mohiyatini yorituvchi matn ta’lim oluvchilarga tarqatiladi yoki taqdimot ko‘rinishida namoyish etiladi;
- ta’lim oluvchilar individual tarzda matn bilan tanishib chiqib, rangtasvir bo‘yicha o‘z shaxsiy qarashlarini maxsus belgilar orqali ifodalaydilar. Matn bilan ishlashda tinglovchilar yoki qatnashchilarga quyidagi maxsus belgilardan foydalanish tavsiya etiladi:

Belgilar	1-matn	2-matn	3-matn
“V” – tanish ma’lumot.			
“?” – mazkur ma’lumotni tushunmadim, izoh kerak.			
“+” bu ma’lumot men uchun yangilik.			
“– ” bu fikr yoki mazkur ma’lumotga qarshiman?			

Belgilangan vaqt yakunlangach, ta’lim oluvchilar uchun notanish va tushunarsiz bo‘lgan ma’lumotlar professor - o‘qituvchi tomonidan tahlil qilinib, izohlanadi, ularning mohiyati to‘liq yoritiladi. Savollarga javob beriladi va mashg‘ulot yakunlanadi.

“Briefing” - (ing. Briefing - qisqa) Rangtasvir bo‘yicha biror – bir masala yoki savolning muhokamasiga bag‘ishlangan qisqa press - konferensiya.

O‘tkazish bosqichlari:

Brifinglardan trening yakunlarini tahlil qilishda foydalanish mumkin. Shuningdek, biror bir asarni chizishdan oldin bir shakl sifatida oldin chizilgan bior asar masalan: “Monaliza” portretini olaylik tinglovchilar bilan birga shu asar qachon va kim tomonidan yaratilganligi muhokama qilinadi va boshqa rassomlarni chizgan portretitahlil qilinadi. Talabalar yoki tinglovchilar tomonidan yaratilgan yangi asar taqdimoti o‘tkaziladi.

“Portfolio” metodi.

“Portfolio” – (ital. Portfolio - portfel, ingl. hujjatlar uchun papka) ta’limiy va kasbiy faoliyat natijalarini autentik baholashga xizmat qiluvchi zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan hisoblanadi. Portfolio mutaxassisning saralangan o‘quv - metodik ishlari, kasbiy yutuqlari yig‘indisi sifatida aks etadi. Jumladan, har bir tinglovchilarning modul yuzasidan o‘zlashtirish natijasini elektron portfoliolar orqali tekshirish mumkin bo‘ladi. Oliy ta’lim muassasalarida portfolioning quyidagi turlari mavjud:

Faoliyat turi	Ish shakli	
	Individual	Guruhiy
Ta’limiy faoliyat	Talabalar portfoliosi, bitiruvchi, doktorant, tinglovchi portfoliosi va boshq.	Talabalar guruhi, tinglovchilar guruhi portfoliosi va boshq.
Pedagogik faoliyat	O‘qituvchi portfoliosi, rahbar xodim portfoliosi	Kafedra, fakultet, markaz, OTM portfoliosi va boshq.

Har bir tinglovchi kurs mobaynida o‘zining shaxsiy portfoliosini kiritib boradilar.

III. NAZARIY MATERIALLAR

1-mavzu. San'atning eksperimental xarakteri (4 soat)

Xalq madaniyati ko'p asrlar davomida rivojlanib keldi. San'at - bu iste'dodli shaxsning atrofdagi dunyoni ijodiy idrok etishidir. U shunchalik go'zalki, u tanlanganlar tomonidan yaratilgan, lekin millionlarga tegishli va avloddan avlodga o'tadi. Rafael va Aivazovskiy, Dante va Shekspir, Motsart va Chaykovskiy, Pushkin va Lermontovning go'zal ijodlari o'lmadir. "San'atning barcha turlari eng buyuk san'atga - er yuzida yashash san'atiga xizmat qiladi", deb to'g'ri ta'kidlagan Bertolt Brext. O'tgan avlodlar madaniyati bizni bugungi kuni yaratdi. O'tmishsiz hozirgi va kelajak ham bo'lishi mumkin emas.

San'atning jamiyatdagi o'rni, rassomning o'z ishiga mas'uliyati haqidagi savollar Nikolay Gogolning "Portret" hikoyasida o'z aksini topgan. Rassom Chartkov obrazi orqali yozuvchi chinakam ijodkor yo'lida to'siqlar borligini ko'rsatadi: bu mashhur bo'lish istagi va tezda pul bilan boyitish istagi. Rassom ham, har qanday odam kabi, vasvasaga duchor bo'ladi. "San'atga bo'lgan ishtiyoqda, - dedi Gogol, - ishqibozlikning juda ko'p jozibali jozibasi bor, - lekin faqat yaxshilikka, insondagi yorug'likka bo'lgan muhabbat bilan birga, u ijodkorni ham, u kimgadir bo'lganlarni ham yoritadi. yaratadi".

Bosh qahramon boshqa yo'lni tanlaydi. U chiroyli rasmlarni yo'q qiladi, yaxshilikni o'ldiradi. Yaxshilik bilan ajralgan iste'dod esa shaxsiyatni buzuvchidir. Muallif esa hukmni aytadi: "Shon-sharaf uni o'g'irlagan va bunga loyiq bo'lmagan kishiga zavq bera olmaydi". Axir, har bir kishi iste'dodga ega emas, shuning uchun u o'z qobiliyatlari va kuchlarini mohirona yo'naltirishi, sevgi, yorug'lik, iliqlik tarqatishi, o'rgatishi kerak. Umuman olganda, N.V.Gogol san'atni hatto davlat xizmatining bir turi deb hisoblagan. Kimda iste'dod bo'lsa, u tozaroq bo'lishi kerak.

Imonsiz iste'dod, gunohlarga tavba qilmasdan na foyda keltirmadi, ruhini tozalay olmay, aqldan ozgan Chartkov ham odamlarga foyda keltirmaydi.

Haqiqiy san'at azaliy an'analardan yaxshi insoniy boshlanishi kerak. Ko'p axloqiy qadriyatlar yo'qolgan, insonni moddiy ahvoliga qarab baholaydigan bugungi jamiyat esa go'zalni ko'rishni, unga qoyil qolishni, o'zini takomillashtirishni o'rganishi kerak. Yozuvchi, aktyor, rejissyor va shunchaki shaxs Vasiliy Makarovich Shukshinning dono so'zlarini tinglashingiz kerak:

"Adabiyot bizga nima bo'layotganini tushunishga yordam berishi kerak." Ijodkor bo'lishi hammaning ham imkoni yo'q, lekin daho ijodining mazmun-mohiyatiga kirib borish, go'zalni anglashga yaqinroq bo'lishga harakat qilish bizning qo'limizda.

Ishonchim komilki, ajoyib san'at asari insonga ta'sir qilishi, uni mehribon va toza, halol va hamdard bo'lishiga yordam beradi.

San'at inson hayotida qadim zamonlardan beri mavjud. Ota-bobolarimiz ko'mir va o'simlik sharbatlari bilan g'orlardagi devorlarga hayvonlarning siluetlarini chizgan. Ularning ishlarining saqlanib qolgan qismlari tufayli biz qadimgi odamlar qanday ovqatlanгани, olov olgani va hayotlari qanday bo'lganini tasavvur qilamiz.

San'at tufayli inson ilhomlanadi, o'zini ma'naviy ochib beradi, o'z his-tuyg'ularini va fikrlarini boshqa odamlarga etkaza oladi. Masalan, "abstraksionizm" uslubidagi zamonaviy rasmlar endi modaga aylandi. Ko'pchilik tuvaldagi ba'zi xaotik dog'lar qanday qilib juda ko'p pul sarflashini tushunmaydi, ularda nima go'zal? Ammo diqqat bilan qarasangiz, rasm kayfiyatni qanday ifodalashini his qilasiz. Xira dog'lar melankolik, o'ychanlik yoki tajovuzni uyg'otadi, aksincha yorqinlari: quvonch, o'yin-kulgi yoki hatto ehtiros. Aynan shu his-tuyg'ular uchun biluvchilar "tuyg'uni rang bilan tasvirlashga" muvaffaq bo'lgan rassomga ajoyib pul to'lashga tayyor. Haqiqatan ham hayratlanarli go'zallik tasvirlari bor, ularni tomosha qilish hayratlanarli va bu fotosurat emasligiga ishonish qiyin. Maftunkor manzaralar, hayvonlar, odamlar portretlari. Chiroyli chizish qobiliyati - bu san'at.

Rassomlik yagona san'at emas. Ijodkorlik va turli g'oyalarni amalga oshirishning yana ko'plab usullari mavjud. Odamlar tosh va loydan turli shakldagi haykallarni haykaltaradilar, binolarning jabhasini shlyapa qoliplari bilan bezadilar, hatto muz shaharlarini qurishni ham o'rgandilar. Chiroyli yoritilgan slaydlar va haykallar ko'pincha Yangi yil arafasida shahar maydonlarini bezatadi.

Kinematografiya va yozuvni ishonch bilan san'at deb atash mumkin. Bu ikkita ajoyib narsa o'quvchini yoki tomoshabinni haqiqatdan butunlay ajrata oladi va har qanday narsani ajoyib dunyoga cho'mdiradi. Bu fantaziya, sarguzasht, yovvoyi g'arb, kosmik, drama, tarix, fan yoki hatto dahshat bo'lishi mumkin. Juda ko'p turli xil janrlar mavjud.

San'at hamma joyda topiladi. Zamonaviy dunyoda ijodkorlikka bag'ishlangan juda ko'p turli kasblar mavjud. Fotosuratchilar rassomlarning deyarli hamkasblari, ularning farqi - tuval va bo'yoqlarning foydasizligi, ular kamerani bosish bilan dunyoni suratga olishadi. Rasmlarning ham o'ziga xos xarakteri, uslubi va kayfiyati bor.

Dizaynerlar kiyim-kechak, interyer, hovlilardagi landshaftlar, avtomobillar va interyerlarning tashqi ko'rinishi, tashqaridagi binolar va boshqa ko'p narsalarni modellashtiradigan professionallardir. Bularning barchasi bu narsalarni ko'rishni yoqimli qilish uchun amalga oshiriladi. Shunday qilib, ular odamlarga yoqadi yoki boshqa his-tuyg'ularga sabab bo'ladi. Masalan, kiyim uslubi insonning fe'l-atvori va afzalliklarini ta'kidlashga, erkakning shafqatsizligini yoki ayolning mo'rtligini, ularning turmush tarzi va didini ta'kidlashga qodir.

Agar biz san'atdagi kayfiyatni boshqalarga qaraganda yaxshiroq etkaza oladigan yo'nalish haqida gapiradigan bo'lsak, bu musiqa! Ohanglar bizda turli xil tuyg'ularni his qiladi: sog'inish, qayg'u yoki baxt va muhabbat. Musiqa uzoq vaqt oldin paydo bo'lgan va uni sevmaydigan bironta ham odam yo'q.

San'atsiz hayot biz ko'rib turgandek bo'lmasdi. Biz bir-birimizni yaxshiroq tushuna olmadik, hissiy his-tuyg'ularimizni etkaza olmadik va o'zimizni baham ko'ra olmadik. Dunyo butunlay kulrang va zerikarli bo'lar edi. Biz yarata olganimiz yaxshi!

2-mavzu. Sovet davridan so'nggi davr san'atini o'rganishning nazariy masalalari

(2 soat)

Sovet san'ati asarlari bilan tanishar ekansiz, u san'at tarixidagi avvalgi davrdan tubdan farq qilganini darrov sezasiz. Bu farq shundaki, butun sovet san'ati sovet mafkurasi bilan singib ketgan va Sovet jamiyatining etakchi kuchi sifatida Sovet davlati va Kommunistik partiyaning barcha g'oyalari va qarorlarining dirijyori bo'lishga qaratilgan edi. Agar 19-asr - 20-asr boshlari san'atida rassomlar mavjud voqelikni jiddiy tanqid ostiga olgan bo'lsa, sovet davrida bunday asarlar qabul qilinishi mumkin emas edi. Sotsialistik davlat qurish pafosi butun sovet san'ati orqali qizil ip sifatida qo'llanildi. Endi, SSSR parchalanganidan 25 yil o'tib, tomoshabinlar tomonidan sovet san'atiga qiziqish ortib bormoqda, ayniqsa, u yoshlar uchun qiziqarli bo'lib bormoqda. Keksa avlod vakillari esa mamlakatimizning o'tmish tarixi haqida ko'p narsalarni qayta ko'rib chiqadilar, shuningdek, sovet rassomligi, haykaltaroshligi va me'morchiligining juda tanish bo'lib ko'ringan asarlariga qiziqishadi.

Oktyabr inqilobi, fuqarolar urushi va 20-30-yillar san'ati.

Inqilobdan keyingi dastlabki yillarda va fuqarolar urushi davrida. jangovar siyosiy plakat. Plakat san'atining klassiklari haqli ravishda ko'rib chiqiladi D.S.Mur va V.N.Denis. Murning "Siz ko'ngilli bo'ldingizmi?" endi esa tasvirning ta'sirchanligi bilan o'ziga tortadi.

Bosilgan afishadan tashqari, fuqarolar urushi davrida qo'lda chizilgan va trafaretli plakatlar paydo bo'ldi. Bu "ROSTA oynalari", bu erda shoir V. Mayakovskiy faol ishtirok etdi.

Fuqarolar urushi yillarida u ishlagan monumental targ'ibot rejasi, V.I.Lenin tomonidan tuzilgan, uning ma'nosi butun mamlakat bo'ylab sotsialistik inqilobni tayyorlash va amalga oshirishga u yoki bu tarzda hissa qo'shgan mashhur kishilarga yodgorliklarni qurish edi. Ushbu dasturning ijrochilari birinchi navbatda haykaltaroshlar N.A. Andreev I.D. Shadr.

1920-yillarda yangi Sovet jamiyati - Rossiyani qurishda muhim rol o'ynagan birlashma tuzildi "(AHRR) "Inqilobiy Rossiya rassomlari uyushmasi (AHRR).

30-yillarda o'z ijodida sotsialistik realizm uslubiga amal qilishi kerak bo'lgan barcha rassomlarni birlashtirgan yagona SSSR Rassomlar uyushmasi tuzildi. Qadimgi rassomlar (B. Qustodiev, K. Yuon va boshqalar.) va kichiklari sovet voqeligida yangilikni aks ettirishga intilishdi.

Ijodkorlikda I.I. Brodskiy tarixiy va inqilobiy mavzu o'z aksini topgan. Asarlarda xuddi shu mavzu M. Grekov va K. Petrov-Vodkin tabiatan ajoyib romantik.

Xuddi shu yillarda doston boshlandi "Leniniana" Sovet davrida V.I.Leninga bag'ishlangan son-sanoqsiz asarlar yaratdi.

Janr rassomlari (kundalik janr ustalari) va 20-30-yillarning portret rassomlarini birinchi navbatda chaqirish kerak. M. Nesterov, P. Konchalovskiy, S. Gerasimov, A. Deineku, Y. Pimenov, G. Ryajskiy va boshqa rassomlar.

hududida manzara Bunday rassomlar ishlagan, sifatida K. Yuon, A. Rylov, V. Baksheev va R.

Inqilob va fuqarolar urushidan keyin shaharlarning jadal qurilishi boshlandi, ularda ko'p inqilobning taniqli arboblarga yodgorliklar, partiyalar va davlatlar. Mashhur haykaltaroshlar bo'lgan A. Matveev, M. Manizer, N. Tomskiy, S. Lebedeva va boshqalar.

Sovet tasviriy san'ati 1941-1945 va urushdan keyingi birinchi yillar

Ulug 'Vatan urushi yillarida sovet san'ati "to'plar momaqaldiroq bo'lsa, muzalar jim turadi" degan gapni qat'iy rad etdi. Yo'q, insoniyat tarixidagi eng shafqatsiz va dahshatli urushlar davrida muzalar jim turishmadi. Nemis fashistlarining Sovet Ittifoqiga xoin hujumidan so'ng, rassomning cho'tkasi, qalam va chiseli dushmanga qarshi kurashda dahshatli qurolga aylandi.

Xalqning qahramonona yuksalishi, ularning ma'naviy birligi Vatan urushi yillarida sovet san'ati ko'tarilgan poydevor bo'ldi. U g'oyalar bilan o'ralgan edi vatanparvarlik. Bu g'oyalar afisha rassomlarini ilhomlantirdi, rassomlarni sovet xalqining mehnatlari haqida hikoya qiluvchi rasmlar yaratishga ilhomlantirdi, san'atning barcha turlaridagi asarlarning mazmunini belgilab berdi.

Bu vaqtda, fuqarolar urushi yillarida bo'lgani kabi, siyosiy plakat katta rol o'ynadi, unda rassomlar V. S. Ivanov, V. B. Koretskiy va boshqalar. Ularning ijodida g'azabli pafos ajralib turadi, ular yaratgan obrazlarda ko'ksi bilan Vatan himoyasiga chiqqan insonlarning bukilmas irodasi namoyon bo'ladi.

Qo'lda chizilgan plakat urush paytida haqiqiy uyg'onishni boshdan kechirmoqda. 1941-1945 yillarda "ROSTA Windows" misolida ko'plab varaqlar yaratildi. "TASS Windows". Ular bosqinchilarni masxara qildilar, fashizmning asl mohiyatini fosh qildilar, xalqni Vatan himoyasiga chaqirdilar. "Windows TASS" da

ishlaydigan rassomlar orasida, birinchi navbatda, nom berish kerak Kukryniksov (Kupriyanov, Krilov, Sokolov).

O'sha davrning grafik seriyasi Sovet xalqining urush yillarida boshidan kechirganlari haqida ishonchli tarzda hikoya qiladi. Yurak og'rig'i bilan belgilangan ajoyib chizmalar seriyasi DA Shmarinova "Unutmaymiz, kechirmaymiz!" Qamaldagi Leningraddagi hayotning og'irligi bir qator rasmlarda tasvirlangan A.F.Paxomov "Leningrad qamal kunlarida".

Urush yillarida rassomlarning ishlashi qiyin edi: tugallangan rasmni yaratish uchun vaqt va tegishli sharoit va materiallar kerak bo'ladi. Shunga qaramay, o'sha paytda Sovet san'atining oltin fondiga kiritilgan ko'plab rasmlar paydo bo'ldi. A.B.Grekov nomidagi harbiy rassomlar ustaxonasi rassomlari urushning og'ir kundalik hayoti, qahramon askarlar haqida so'zlab berishadi. Ular frontlarga sayohat qilishdi, jangovar harakatlarda qatnashdilar.

Harbiy rassomlar o'zlari ko'rgan va boshdan kechirgan hamma narsani o'z rasmlariga tushirdilar. Ular orasida P.A.Krivotonogov, "G'alaba" kartinasi muallifi, B.M.Nemenskiy va uning "Ona" rasmi, o'z kulbasida askarlarni boshpana qilgan, Vatan uchun og'ir damlarda ko'p omon qolgan dehqon ayol.

Shu yillarda katta badiiy qimmatga ega bo'lgan tuvallar yaratildi A. A. Deineka, A. A. Plastov, Kukryniksi... Ularning sovet xalqining, sovet xalqining front va orqadagi qahramonliklariga bag'ishlangan rasmlari samimiy hayajonga to'lgan. Rassomlar sovet xalqining fashizmning shafqatsiz kuchidan ma'naviy ustunligini ta'kidlaydilar. Bu xalqning insonparvarligi, adolat va ezgulik g'oyalari bo'lgan ishonchining namoyonidir. Urush paytida yaratilgan tarixiy rasmlar, shu jumladan tsikl E.E.Lancerening "Rossiya qurollari kuboklari" rasmlari(1942), PD Korinning triptixi "Aleksandr Nevskiy", AP Bubnovning "Kulikovo dalasida tong" tuvali.

Portret rasmlari ham urush davri odamlari haqida ko'p narsalarni aytib berdi. Bu janrda yuksak badiiy fazilatlar bilan ajralib turadigan ko'plab asarlar yaratilgan.

Vatan urushi davri portret galereyasi ko'plab haykaltaroshlik asarlari bilan to'ldirildi. Bukilmas irodali, jasur xarakterli odamlar, yaqqol individual farqlar bilan ajralib turadi S.D.Lebedeva, N.V.Tomskiy, V.I.Muxina, V.E.Vuchetich haykaltaroshlik portretlarida.

Vatan urushi yillarida sovet san'ati o'zining vatanparvarlik burchini sharaf bilan bajardi. Rassomlar urushdan keyingi dastlabki yillarda murakkab va serqirra mazmunli asarlar yaratishga imkon yaratgan chuqur tajribalardan o'tib, g'alaba qozonishdi.

40-50-yillarning ikkinchi yarmida san'at yangi mavzu va obrazlar bilan boyidi. Bu davrda uning asosiy vazifalari urushdan keyingi qurilish yutuqlarini aks ettirish, axloq va kommunistik g'oyalarni tarbiyalashdan iborat.

Urushdan keyingi yillarda san'atning gullab-yashnashiga SSSR Badiiy akademiyasining faoliyati ko'p yordam berdi, uning tarkibiga eng muhim ustalar kiradi.

Urushdan keyingi yillardagi san'at, birinchi navbatda, uning mazmuniga taalluqli boshqa xususiyatlar bilan ham ajralib turadi. Shu yillarda ijodkorlarning insonning ichki dunyosiga qiziqishi ortib bormoqda. Rassomlar, haykaltaroshlar, grafik rassomlarning turli xil hayotiy vaziyatlarda odamlarni tasvirlash va ularning xarakteri va kechinmalarining o'ziga xosligini ko'rsatishga imkon beradigan portret va janr kompozitsiyalariga e'tibor qaratilishi shundan. Sovet xalqining hayoti va kundalik hayotiga bag'ishlangan ko'plab asarlarning o'ziga xos insoniyligi va iliqliigi shundan.

Tabiiyki, bu vaqtda rassomlar yaqinda sodir bo'lgan urush voqealaridan xavotirda. Qayta-qayta xalqning qahramonliklariga, sovet xalqining og'ir zamondagi mashaqqatli tuyg'ulariga murojaat qiladilar. O'sha yillarning bunday rasmlari deb nomlanadi B. Nemenskiyning "Mashenka", A. Laktionovning "Frontdan maktub", Y. Nemenskiyning "Jangdan keyin dam olish", V. Kostetskiyning "Qaytish" va boshqalar.

Bu rassomlarning rasmlari qiziqarli, chunki ularda urush mavzusi kundalik hayot janrida hal qilingan: ular Sovet xalqining urush va orqadagi hayotidan sahnalarni chizadilar, ularning azoblari, jasorati, qahramonliklari haqida gapiradilar.

Shunisi e'tiborga loyiqki, tarixiy mazmundagi rasmlar ham ushbu davrda kundalik hayot janrida ko'pincha hal qilinadi. Bora-bora urush yillarining og'ir sinovlari o'rnini bosgan sovet xalqining tinch-osoyshta hayoti ko'plab ijodkorlar ijodida tobora to'laqonli va etuk timsol topmoqda. Ko'p sonli janr turli mavzular va syujetlarga ega bo'lgan rasmlar (ya'ni kundalik janrdagi rasmlar). Bu oddiy quvonch va qayg'u bilan sovet oilasining hayoti ("Yana deuce!" F. Reshetnikov), Bu zavod va fabrikalarda, kolxoz va sovxozlarda qizg'in mehnat (T. Yablonskayaning "Non", "Tinch dalalarda" A. Mylnikova)... Bu sovet yoshlarining hayoti, bokira erlarning o'zlashtirilishi va boshqalar. Bu davrda rassomlar janr rasmiga alohida muhim hissa qo'shdilar A. Plastov, S. Chuykov, T. Salaxov va boshqalar.

Bu yillarda portret muvaffaqiyatli rivojlanishda davom etdi P. Korin, V. Efanov va boshqa rassomlar. Bu davrda landshaft rasmi sohasida, eng qadimgi rassomlardan tashqari, shu jumladan M. Saryan, R. Nysskiy, N. Romadin ishlagan va boshqalar.

Keyingi yillarda sho'rolar davri tasviriy san'ati ham xuddi shu yo'nalishda rivojlanishda davom etdi.

ijodiy tashkilotlar va uyushmalar Madaniyatga sinfiy yondashuv, birinchi navbatda, faoliyatda namoyon bo'ladi Proletkult... Bu yarim milliondan ortiq

odamga ega bo'lgan yirik tashkilot bo'lib, ularning 80 000 nafari studiyalarda ishlagan. "Proletkult" 20 ga yaqin jurnallarni nashr ettirdi, xorijda filiallari bor edi.

O'zining eng to'liq shaklida maxsus proletar madaniyati tushunchasi A.A.Bogdanov tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, uning ta'siri ostida Proletkultning boshqa arboblari bo'lgan. U har bir tabaqaning madaniyati yakka, yopiq va uni boshqa tabaqa vakillari tushunib, foydalana olmaydi, deb hisoblardi. Har qanday "sinfiy nopokliklar" va "o'tmish qatlamlari"dan xoli mustaqil proletar madaniyatini yaratish vazifasi qo'yildi. A. A. Bogdanovning fikrlari bilan V. F. Pletnev, F. I. Kalinin va boshqalar fikr bildirgan.

Prolet-kult tushunchalari, ehtimol, milliy ozodlik harakati bilan aloqasi ochib berilgan san'at asarlari bundan mustasno, klassik madaniy merosni inkor etdi. Madaniy merosni inkor etish g'oyasi V. Kirillovning "Biz" dasturiy she'rida to'liq ifodalangan: "Biz qo'zg'olonchi dahshatli hopning rahm-shafqatidamiz, Bizga baqirsinlar:" Siz go'zallik jallodlarisiz ", Ertangi kunimiz nomi bilan biz Rafaelni yoqib yuboramiz, Muzeylarni vayron qilamiz, Biz gullarni oyoq osti qilamiz. san'at!"

1920 yil oktyabr oyida Proletkultning Butunrossiya Kongressi maxsus, proletar madaniyatini ixtiro qilishga bo'lgan noto'g'ri va zararli urinishlarni rad etgan rezolyutsiyani qabul qilganda, proletkultning xatolarini davom ettirishda qat'iy qadamlar qo'yildi. Marksizmga asoslangan xalq ta'limi ishlarida ishtirok etish proletar tashkilotlari faoliyatidagi asosiy yo'nalish sifatida e'tirof etildi. Proletkult nazariyotchilarining qarashlari V.I. Lenin, A.V. Lunacharskiy, M.N. Pokrovskiy, N.K. Krupskaya, Ya.A. Yakovleva.

Yana bir juda ta'sirli ijodiy guruh edi RAPP (Rossiya proletar yozuvchilar uyushmasi) ... Tashkiliy jihatdan uyushma 1920-yil oktabr oyida Moskvada bo'lib o'tgan Proletar yozuvchilarining I Umumrossiya qurultoyida shakllandi. Turli yillarda uyushmada L.Averbax, F.V.Gladkov, A.S.Seafimovich, V.I.Panferov va boshqa bir qanchalar yetakchi rol o'ynadilar. . Yuqori badiiy mahorat uchun kurashga chaqirgan, Proletkult nazariyotchilari bilan munozara qilgan RAPP bir vaqtning o'zida proletar madaniyati nuqtai nazaridan qoldi. 1932 yilda RAPP tarqatib yuborildi.

Sovet hokimiyatining dastlabki yillarida mamlakatning badiiy hayoti o'zining rang-barangligi va adabiy va badiiy jamoalarning ko'pligi bilan hayratlanarli. Faqat 20-yillarda Moskvada. Ularning soni 30 dan ortiq edi.

- "Forge" (1920 yilda tashkil etilgan),
- "Aka-uka Serapionlar" (1921),
- "Moskva Proletar yozuvchilar uyushmasi" - MAPP (1923),
- "San'atning chap jabhasi" - LEF (1922),
- "O'tish" (1923) va boshqalar.

IV. AMALIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI

1-mavzu. Sovet davridan so‘nggi davr san‘atini o‘rganishning nazariy masalalari

(2 soat)

San'atning boshqa turlarida bo'lgani kabi rangtasvirda sotsialistik realizm usuli tasdiqlandi ... Sovet rassomlarining eng yuqori yutug'i B.Ioganson ("Kommunistni so'roq qilish"), B. Grekov va uning maktablarining harbiy mavzularga bag'ishlangan rasmlari, M. Nesterov, P. Korin, I. Grabar portretlari, A. asarlaridir. Deyneka sog'lom, kuchli odamni maqtamoqda ... Xalq yetakchilarining tantanali portretlari keng tarqaldi.

Sovet haykaltaroshlari asosiy e'tibor V.I.Lenin, I.V.Stalin va boshqa partiya va davlat rahbarlari tasvirlangan yodgorliklarni yaratishga qaratildi. Har bir shaharda rahbarlar uchun bir nechta yodgorliklar bor edi. V.Muxina tomonidan yaratilgan, ikki po'lat dev tasvirlangan "Ishchi va kolxozchi ayol" haykaltaroshlik guruhi o'sha davr monumental san'atining durdona asari hisoblangan.

O'zbekiston tasviriy dastgoh san'ati juda qisqa vaqtda rivojlanib, katta yutuqlarga erishdi. O'zbekiston san'ati zafarli yo'lni bosib o'tdi. Respublikamiz rassomlari ko'pgina ko'rgazmalarda faol ishtirok etib, san'atimiz ta'sirchanligining ortib borayotganini namoyish etdilar. Bizning rassomlarimiz ko'pgina janrlarda ijod qilib kelmoqdalar, manzara, natyurmort, portret va boshqa. Natyurmortda bozorlarimizning to'lib toshgan noz-ne'matlarini, manzara janrida esa, o'lkamizning go'zalligini va bepoyonligini, oddiy tabiat ko'rinishidagi go'zallikni to'laqonli ifodalashga harakat qilmoqlar. Shu bilan birga qadimdan qolgan butun dunyoga taniqli ajib me'morchilikning nodir yodgorliklarini o'z asarlarida ko'rsatdilar. Portret janrida esa Vatanimizning ilg'or kishilarini, mehnatkash xalqni, shoir, rassom, musiqachilarni tasvirladilar. Bizning O'zbekiston Vatanimiz ajoyib iste'dodli rassom va haykaltaroshlarni etkazib berdi. Bular ichida Iskandar Ikromov, Chingiz Ahmarov, Malik Nabiev, Mannon Saidov, Damir Ro'ziboev, Ilhom Jabborov, Javlon Umarbekov, Bahodir Jalolov, Alisher Mirzaev, Akmal Ikromjonov, Ne'mat O'akimov, Osimxon Vosixonov, Temur Sa'dullaev, o'ofur Abdurahmonovlar alohida mavqega ega. O'zbekiston xalq rassomi Alisher Mirzaev rangtasvir ustasi xalqimiz an'alariga, boy va sermazmun o'tmish tasviriy san'at merosiga hurmat bilan qaraydi. Rassom o'z xalqiga xos psixologik kechinmalarni chuqur tahlil qila oladi. Rassom ona-tabiat bag'rida o'zbekona an'analarni, to'ylarni, beg'ubor o'zbek bolalarini, lobar qizlarni, mushtipar onalar kabi obrazlarni aks ettira olishga muvaffaq bo'ldi. Jumladan, "Toshkent - tinchlik va do'stlik shahri" triptixi, "Bola xonada", "Intizorlik", "Yosh oila haqida qo'shiq" kabi o'nlab asarlar moybo'yoqda yaratilgan. Umuman rassom tabiat va jamiyatda bo'layotgan

o'zgarishlarni e'tiborsiz qoldirmaydi. Rassom rangtasvirlarga shunday jon bag'ishlaydiki, undagi go'zallik sirlari odamlarni ezgulikka etaklaydi. Rassom asarlari bugungi kunda xalqimiz hurmatini qozonish bilan birga, ko'pgina xorijiy davlatlarda ham ma'lum va mashhurdir.

Bahodir Jalolov ham O'zbekiston xalq rassomi bo'lib, zamonaviy rangtasvir san'ati rivojiga katta hissa qo'shib kelayotgan iste'dodli rassomlardan biridir. B.Jalolov tasviriy san'at borasidagi tahsilni davom ettirib, keyinchalik Ch.Ahmarov, R.Choriev, E.P.Melnikov, B.D.Korolyovlardan tasviriy san'at sirlarini o'rgandi. Shu sababli ham u yaratgan portretlarda yuksak mahorat aniq ko'zga tashlanib turadi. Uning ijodidagi tuyg'ular uyg'unligi tomoshabinni o'ziga mahliyo etib qo'yadi. U portret san'atida ko'p yutuqlarga erishdi. Uning to'laqonli asarlarida o'zbek xalqining sevimli farzandlari siymosi o'z ifodasini topgan. U bir katta seriya portretlarni yaratadi, bular ichida akademiklar, rassom va boshqa taniqli odamlar obrazlari bor. B.Jalolov ijodida olam sirlari o'zgacha talqin etiladi. Bunga, "Gul va Rayhon afsonasi", "Nido", "Baxt qushi", "Abadiy va navqiron Hindiston", "XXI asr Madonnasi" kabi ko'plab asarlarini misol qilib keltirish mumkin. Mustaqil O'zbekiston tarixiga bag'ishlangan O'zbekiston xalqlari tarixiy muzeyi devoriga ishlangan monumental ko'rinishdagi surat jiddiy va mazmunli tarixiy dalillar orqali salobatli tasvirlanishi bilan har qanday tomoshabin e'tiborini o'ziga jalb qila oladi. Polotnoni kuzatgan tomoshabin boy tarix sahifalariga ega bo'lgan o'zbek xalqining buyuk va qudratli ekanligiga yana bir bor ishonch hosil qiladi. B.Jalolov ijodi shu jihati bilan qadrlidir.

Haykaltaroshlik san'atining o'lkamiz hududidagi zamonaviy jihatlarini ijodkor Damir Ro'ziboev faoliyatida yaqqol qurish mumkin. Dastlab rangtasvir va grafika san'ati bilan shug'ullangan D.Ro'ziboev haykataroshlik olamiga asoan 60 yillarda kirib keldi. San'atkor ijodida shakl va hajmlarning o'ziga xosligini harakatlarni tabiiylik bilan tasvirlanishi, u tanlagan mavzularning rang-barang va keng qamrovligidan ham yaqqol sezish mumkin. Uning bir qancha haykallarida xalqimizning madaniy hayoti va ziyolilar qiyofasini aks ettirgan asarlariga duch kelamiz. Shu bilan birga u portret janrida ham ijod qiladi. San'atshunos olim R.Toqtash obrazi, rassom V.Savitskiy va Saida portretlarida zamondoshlarimiz obrazlari to'laqonli o'z ifodasini topgan. D.Ro'ziboev haykaltaroshlik san'atida katta bir maktabni o'tab kelayotir. Uning izlanishlari rang-barang uslublarga boy. Buni biz san'atkor ijodida rangli haykaltaroshlik san'atining yuzaga kelganligi orqali guvohi bo'lishimiz mumkin. Ro'ziboev haykallaridagi shakl va hajmlarga bo'yoq berish bilan ularning sehrli olamini yanada mo'jizali qila oladi. San'atkor bu bilan qoniqmasdan haykalda aks ettirilayotgan voqeani rangin sirlarini matolarda yanada to'ldiradi. Yana bir muhim tomoni D.Ro'ziboevning izlanishlari kelajak muammolarini talqin qilishga qaratilgan. San'atkor ko'tarinki ruh bilan musiqa,

rangtasvir asarlarini o'rganib, o'z haykallarida mujassamlashga intiladi. O'aykaltaroshning ajoyib fazilatlaridan yana biri uning asarlarida hissiy mazmundorlik boyib borayotganligidadir. Ana shunday mazmundorlik orqali u inson ma'naviyatini tobora to'laroq qamrab ifodalashga harakat qiladi. O'zbekiston tasviriy san'ati tarixi - jahon tasviriy san'ati tarixining ajralmas qismidir. O'zbekiston san'ati boy merosga ega. O'ozirgi zamonda esa bizning rassomlarimiz va haykaltaroshlar butun dunyoga taniqli bo'lib qolgan. Dekorativ-amaliy san'atimiz esa qadim zamonlardan odamlarni zavqlantirib kelgan. Ustalarimiz ijodi nafaqatgina mustaqil O'zbekistonda, balki boshqa mamlakatlarda ham o'z obro' - e' tiboriga ega.

Savollar:

1. Zamonaviy O'zbekiston san'ati to'g'risida nimalar aytib bera olasiz?
2. Zamonaviy O'zbekiston rassomlari ijodida qanday mavzular etakchi o'rinni egallaydi?
3. A.Mirzaev hayoti va ijodi haqida nimalarni bilasiz?
4. Xaykaltarosh D.Ro'ziboev hayoti va ijodi haqida nimalarni bilasiz?

2-mavzu. O'zbekiston tasviriy san'atini o'rganishdagi dolzarb muammolar.

(4 soat)

XX asr boshlarida O'rta Osiyoning Rossiya tomonidan bosib olinishi, san'atda ham o'z ifodasini topdi. Buni dekorativ amaliy san'at asarlaridagi kompozitsiyalarda, ularning syujet va motivlarida, real hayotning tasvirlanishida, voqe'likni ustalar tomonidan real tasvirlashga intilishlarida ko'rish mumkin. Bunday o'zgarishlar rus va o'zbek me'morchilik san'ati an'alarining bir-biriga yaqinlashishi va qo'shilishi natijasida paydo bo'lgan yangi uslublarda ham namoyon bo'la boshladi. Realistik dastgoh san'ati maydonga keldi. Buni birinchi bo'lib, XIX asrning 40-yillaridan boshlab O'rta Osiyoga kela boshlagan rus badiiy maktabining talabalari boshlab berdilar. Bu borada rus rassomlari A.Karazin,

Kazakov, S.P.Yudin, R.Zommer, 1886 yilgi ko'rgazmada toshkentlik To'xta-Sodiq Xo'jaevning alebastrdan yasagan ot va kiyik haykalchalarining qo'yilishi, 1915 yil bosmadan chiqqan S.Siddiqiyning "Ko'ro'g'li" epik poemasi ga ishlangan grafik illyustratsiyalarining yuzaga kelishi davr taqozosi edi. O'zbekistonda san'atni targ'ib etish, ko'rgazmalar uyushtirish, muzeylarni milliy lashtirish kabi ishlar amalga oshirildi. 1918-20 yillarda Toshkent, Samarqand shaharlarida badiiy maktablar ochildi. Ularga ko'plab mahalliy yoshlar jalb etildi. Bunda rus va boshqa milliy rassomlar faol ishtirok etdi. Shu bilan birga o'zbek xalq san'atini o'rganish orqali rassomlar haqiqiy milliy san'at namunasini yaratishga, o'z asarlarida davrning muhim voqealarini aks ettirishga harakat qildilar. Shunday rassomlardan biri O.K.Tatevosyan bo'ldi. Korovinning shogirdi bilan bu rassom 1915 yil birinchi bor

O'zbekistonga keldi. Uning serjilo tabiati, boy me'morchilik yodgorliklari yosh rassomni o'ziga mahliyo etdi. O'zbekistonda o'z ijodiy izlanishlari uchun katta imkoniyatlar borligini his qilgan rassom o'qishni bitirgach, butunlay O'zbekistonga ko'chib keldi va o'zining sermahsul ijodini boshladi, yosh rassomlarga murabbiylik qildi. Uning ilk ijodidagi asarlar asosan Samarqandga bag'ishlangan. Gavjum ko'chalar, noz-ne'matga boy bozorlar, choyxonalar rassomning ko'pgina asarlarining mazmunini tashkil etdi. Xalq milliy san'at namunalarini o'rgandi. Asarlarida O'zbekistonda bo'layotgan o'zgarishlarni, odamlarning mehnatga bo'lgan munosabati badiiy ifodasini topa boshladi. O'sha yillari O'zbekistonda bir qator iste'dodli rassomlar yashab ijod qilganlar. Bular ichida Farg'onada tug'ilib o'sgan Aleksandr Volkovning asarlari juda rang-barang va falsafiy mazmunga boy. Voronejdan kelgan va butun umr Toshkentda yashab ijod qilgan Usto Mo'min (Nikolaev) bir qator ajoyib nafis, lirik, shoirona asarlar yaratdi. Davr kayfiyati, kishilarning hayotga bo'lgan yuksak munosabati uning asarlarida o'zining haqiqiy poetik ifodasini topdi. Uning shunday asarlari ichida "Bahor", "Bedanaboz", "Do'stlik», «Muhabbat", "Kuyov", "Choyxonachi" kabilardir.

O'zbekistonda samarali mehnat qilgan rus rassomlaridan biri Pavel Petrovich Benkov edi. U o'zbek san'atining rivojlanishiga, milliy kadrlar etishib chiqishiga katta hissa qo'shdi. U Buxoro, Xiva, Samarqand haqida juda ko'p polotnolar ishlagan. Bular asosan yarim manzara va yarim maishiy janrda bo'lib, ularda rassom kundalik xalq turmushini qadimgi nodir me'morchilik fonida ustalik bilan tasvirlaydi. Ajoyib ayollar obrazini ham yaratadi. "Dugonalar", "Dutorchi qiz" deb nomlangan asarlar do'stlik mavzusida yaratgan yirik asarlaridir. 20-30- yillardan boshlab milliy rassomlar ko'rini boshlandi. Ular o'zlarining dastlabki asarlari bilan respublika badiiy ko'rgazmalarida ishtirok etib, badiiy hayotni yanada jonlantirdilar. Bu yillarga kelib san'at mavzusi kengaydi. Do'stlik, tinchlik, mehnat go'zalligini kuylovchi asarlar yaratildi. Iste'dodli yosh rassom Bahrom O'amdamiyning "Ish tugadi" deb nomlangan kartinasi shu davrda kishilar ongida sodir bo'lgan o'zgarishlar o'z ifodasini topdi. Shu bilan birga Lutfulla Abdullaevning "Yosh shoir uyidagi uchrashuv" deb nomlangan asar yoshlar orasida san'at va ma'rifatga intiluvchi yoshlarning fazilatlarini ochib berishga bag'ishlangan. Bu yosh rassomlar O'zbekiston san'atining taraqqiyotiga salmoqli hissa qo'shdilar.

Ikkinchi jahon urushi yillari o'zbek rassomlari uchun katta sinov bo'ldi. Ular g'oyaviy jihatdan chiniqdilar. Ular front g'alabasi uchun rag'batlantira oladigan asarlar yaratishga harakat qildilar. Urush yillarida O'zbekistonga evakuatsiya qilingan Moskva, Leningrad, Kiyev, Xarkov badiiy institutlari, ular bilan birga kelgan etuk san'atkorlar - D.Moor, V.Favorskiy va boshqalar respublika badiiy hayotini jonlantirishga ko'maklashdilar. Urush tugagach, tinchlik yillari o'zbek san'ati ham o'z rivojlanishida yangi bosqichga qadam qo'ydi. Inson go'zalligi, tabiat

ulug'vorligi rassomlarimiz polotnosida o'z ifodasini topa boshladi. Bu urushdan keyingi yillarda yaratilgan A.Abdullaevning A.O'idoyatov portreti, T.Oybek, L.Abdullaevning "Qahramonni kutib olish", O'.Tansiqboevning "Qayroqqum GESida tong", R.Ahmedovning "Onalik o'ylari", R.Timurovning "Samarqand", Yu.Elizarovning "O'zbekiston san'atkorlar guruhi portreti", N.Karaxonning "Oltin kuz", V.Fadeevning "Soqchi ayol", M.Saidovning "Xirmonda", Ch.Ahmarovning devoriy rasmlari va boshqalar o'zbek san'ati tarixida o'zlarining munosib o'rnini egallaydi. Respublikamiz rassomlari bu davrdan boshlab, barcha ko'rgazmalarda faol ishtirok etib, san'atimiz ta'sirchanligini ortib borayotganini namoyish ettilar. Bizning rassomlar ko'plab ko'rgazmalarda qatnashdilar. 60-70 yildan boshlab, o'zbek san'ati yangi pog'onaga qadam qo'ydi. Bu davrda faqat keksa rassomlar ijodidagina emas, balki yoshlar ijodida ham yangi ifoda vositalarini izlash, asarlarini talqin etishda uning emotsional tomoniga e'tibor berish kuchayganligi yaqqol ko'zga tashlandi. Buni B. Boboev va R. Chorievlarining kartinalarida, T. Muhammedovning karikaturalarida, F. Grishchenkoning, X. Xusniddinho'jaevning haykallarida ko'rish mumkin. O'zbek san'ati zafarli yo'lni bosib o'tdi.

3-mavzu. Zamonaviy san'atshunoslikda fanlararo yondashuvning ahamiyati (4 soat)

Mamlakatimizning ta'lim-tarbiya sohasidagi o'zgarish va shiddatli rivojlanishi maktab o'quv fanlarining har birini yangi pedagogik texnologiya asosida o'qitish, ularning didaktik va metodik sohalarini takomillashtirishni talab qiladi. Shunga ko'ra, maktab o'quv fanlarini, jumladan, tasviriy san'at o'quv predmetini ham yangi pedagogik texnologiya asosida o'qitishni davr talab qilmoqda. Bu jarayon o'zining didaktik va metodik jihatlarida ham, albatta, ijobiy o'zgarishlar yasaydigan shart-sharoitlar yaratilishini taqozo qiladi. Chunki har qanday ta'lim berishni tashkil etish va berilgan bilim-malakaning oldindan belgilangan me'yorda bo'lishini ta'minlash, asosan, ta'lim berish vositalari, didaktik va ko'rgazma qurollar, o'qituvchi nutqi va uni o'qitish didaktikasi va metodika-uslublaridan qay tarzda makammal, to'g'ri, asosli foydalanishga bog'liq bo'ladi. Zero, dars — fanni o'qitish didaktikasi va uning prinsiplariga javob bera olmaydigan bo'lsa, u hech qachon samarali bo'lmaydi. Tasviriy san'atni o'qitishning pedagogik texnologiyasi — o'quvchilarga tasviriy san'at bo'yicha bilim-malaka berish, shu asosda shaxsni rivojlantirish qonun-qoidalarini o'zida mujassam etgan holda oldindan rejalashtirilgan natijani kafolatlaydigan pedagogik faoliyatdir desak, uning didaktik jarayoni va metodik yo'nalishi qay tarzda talqin etiladi? Pedagogik texnologiya — murakkab jarayon sifatida qator o'qitish bosqichlaridan va, o'z navbatida, bu bosqichlarning har biri o'ziga xos amallardan iborat bo'ladi². Agar biz tasviriy san'atning dars mashg'uloti, ya'ni 45 minutli vaqt ichida barcha imkoniyat, shart-

sharoit, vosita, didaktika, metodik uslublardan (qanday darajaligidan qat'i nazar) foydalanib, kafolatlangan natija uchun amalga oshirilayotgan faoliyat - ning barchasi tasviriy san'at darslarining pedagogik texnologiyasi bo'ladi.

Oliy ta'lim muassasasida tasviriy san'atni o'qitish texnologiyasida asosiysi — bu kafolatlangan natija bo'yicha imkoniyat, shart-sharoit, vositalar, metodika va uslublar bo'lib, ulami tashkil etish — tasviriy san'atni o'qitish didaktikasi va uning prinsiplarining asosiy vazifasiga kiradi. Chunki maktab tasviriy san'atini o'qitish didaktikasi har bir dars mashg'uloti uchun, eng avvalo, berilayotgan bilim-malakalarning ilmiy asosda bolishini ta'minlaydi. Ilmiylik prinsipi — o'quvchilarga rasmi chiziladigan natura, obyekt, mavzu, voqeahodisalarni yoki tahlil qilinadigan san'at asari bo'yicha beriladigan har bir ma'lumotning ilmiy va fan ma'lumotlari asosida bo'lishini ta'minlaydi. So'ngra beriladigan bilim-malakalar sistemali, ketma-ketlik asosida bo'lishi ta'minlanadiki, bu pedagogika yoki didaktikaning osondan—qiyinga borish prinsipi asosida olib boriladi. Bu jarayon awal osonroq tasvirlanadigan, oddiy predmetlar rasmini chizib, keyingi mashg'ulotlarda asta murakkablashtirib borish asosida quriladi. Bular tasviriy san'at o'quv dasturida berilgan mavzularning ketmaketlik mazmunida o'z ifodasini topgan bo'ladi. Shuningdek, tasviriy san'at bo'yicha o'quvchilarga beriladigan bilim-malakalar didaktikaning tarbiyaviylik prinsipiga amal qilingan holda olib boriladi. Chunki maktab tasviriy san'ati o'quv predmeti o'quvchilarni badiiy-axloqiy, estetik mehnatga, o'z xalqiga, Vataniga, ota- bobolar ijodiga katta hurmat bilan qarashga o'rgatadi'. Yana tasviriy san'atni o'qitish texnologiyasi va didaktikasi talabiga ko'ra, har bir dars — o'quvchilarga berilayotgan bilim va malakalami shu darsning o'zida amaliyotda qo'llash imkoniyatiga ega bo'lib, darsning asosiy qismida berilgan yangi bilim va ma'lumotlar asosida rasm chizish amaliyoti bajariladi. Bu fanning ushbu imkoniyati va shart-sharoitiga ko'ra, uning dars texnologiyasida ijobiy o'zgarishlar namoyon bo'ladi. Yana tasviriy san'atni o'qitishda g'oyat ahamiyatga molik bo'lgan didaktik prinsip — o'quvchilarning tasvirlash qobiliyati, bilimi, malakasiga mos holda o'qitishga shart-sharoit va imkoniyatlar yaratishdan iboratdir. Bu prinsip o'quvchilarning barchasini rasm ishlashga va tasvirlar yaratishga jalb qilish imkoniyatini beradi

4-mavzu. San'at tarixida jamiyatshunoslikka oid tushuncha, metod va usullarning qo'llanilishi

(4 soat)

Zamonaviy san'at va pedagogik ta'limda bosqichma-bosqich mavjud badiiy va ijodiy faoliyatning professionallik mezonlari xiralashganligi sababli akademik an'analarning yo'qolib bormoqda. Badiiy va ijodiy jarayonning murakkabligi, klassik ma'noda u zamonaviy san'at tendentsiyalariga mos ravishda o'ziga xos

me'yorlar, talablar va qoidalarsiz shartli ravishda o'ziga xos, hissiy jihatdan ekspressiv faoliyat bilan almashtiriladi. Zamonaviy ma'noda "rassom" kasbi o'zining badiiy va ijodiy faoliyati, professional xususiyatlarini yo'qotadi. Ushbu tendentsiya san'at o'qituvchilariga va san'at ta'limi mazmuniga qo'yiladigan talablarning qisqarishida namoyon bo'ladi. Hozirgi kunda maktablarda "Tasviriy san'at" fani ko'pincha ushbu sohadagi professional bo'lmaganlar tomonidan o'qitilib kelinmoqda. Ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi vazifalarini kompleks ravishda hal qiladigan malakali tuzilgan ta'lim jarayoni yaxshi yo'naltirilgan faqat estetik rivojlantirish vazifalarini o'zida mujassam etgan ko'ngilochar faoliyat turiga aylanib qolmoqda. Ushbu tendentsiyalar ohirgi paytlarda oliy pedagogik ta'limga ham kirib bormoqda. Tasviriy san'atni o'qitish metodikasiga nisbatan tizimli yondashuvni chetlab o'tish kabi munosabat, san'at va pedagogika fakultetlarining o'quv muhitini buzilishi hamda keyinchalik maktabning professional ta'lim jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatishi kabi achinarli oqibatlarga olib keladi "Tasviriy san'at" faniga nisbatan bunday yuzaki munosabat zamonaviy dunyodagi san'atning o'rni va tushunchasi bilan bog'liq bo'lib, bizning fikrimizcha, ta'lim jarayonining professional tushunchasi bilan uzviylik kasb etmaydi. Aslida, bu kabi muammo 100 yildan oldin paydo bo'lgan. O'sha paytda ijtimoiy fikr harakatining bevosita aks etishi oqibatida tasviriy san'at akademik san'at me'yorlaridan shiddat bilan uzoqlashdi. Ta'lim jarayonida "erkin tarbiya" nazariyasi shakllandi. XX asrda rasm bo'yicha uslubiy adabiyotlarda "bepul ta'lim", "tabiiy usul" hamda an'anaviy yondashuv tarafdorlari bilan - "geometrik usul" deb nomlangan nazariya tarafdorlarining g'oyalari to'qnashuvi yuz berdi, (G. Kershenshteiner, J. Dewey, A.V. Bakushinsky va boshqalar).

"Erkin ta'lim" nazariyasini baholashda A.V. Karlson "savolning bunday shakllanishi o'qituvchilarni rasm chizish jarayonini boshqarishdan ozod qilishga va shu bilan savodsiz rasm chizishga, o'qituvchilar malakasining pasayishiga olib keldi," degan xulosaga keladi. Chunki bunday daraslarni har qanday o'qituvchi, hattoki rasmdan umuman bexabar va hatto undan ham ko'proq rasm chizish texnikasida o'qitishi mumkin "[4;11]. Shuningdek, P. Pikassoning "bepul ta'lim" nazariyasining mohiyatini tavsiflovchi so'zlari qiziq: "Ishonamizki, bolalarga erkinlik berish kerak, aslida ular bolalar rasmlarini yasashga majbur. Ular xatto abstrakt bolalar rasmlarini yasashni ham o'rgatishdi. Ammo, aslida, bolalar erkinligini himoya qilish, ularni majburiy ta'sirlardan himoya qilish orqali, bolalar ta'limini bu bilan cheklab, o'zlariga xos tarzda qulflab qo'yilmoqda

5-mavzu. Tasviriy va amaliy san'at asarlarining tahlili nazariyasi (4 soat)

Hozirda san'at insonlarning estetik talablarini qondirish bilan birga, o'z taraqqiyotining turli davrlarida jamiyatdagi insonlarni ma'lum ruhda tarbiyalash, aqliy va hissiy jihatdan rivojlantirish uchun kalit vazifasini bajaradi. San'atning turlari va qirralari mavjud. Biz "san'at" tushunchasini lingvomadaniy tahlil qilar

ekanmiz, avvalo bu so'zning etimologiyasini o'rganishimiz zarur. "San'at" tushunchasining kelib chiqishida hech qanday farq yo'qdek ko'rinadi. Ingliz tilida "san'at" tushunchasi 1200-1300-yillar o'rtalarida fransuz tilida adabiyot, musiqa, moda, zargarlik buyumlarini ma'no jihatdan bir guruh qilish asnosida kelib chiqqan bo'lib, fransuz atamasi "art" asosi lotin tilidan olingan bo'lib, "ars, arootar", grekcha bilan birlashib, so'zma so'z ma'nosi " ikkitani birgalikda qo'yish" degan ma'noni anglatadi. san'at bilan ijtimoiy hayotni bog'lab turadigan juda ko'p vositachi xalqlar mavjud. Muayyan bir asar, uslubiy yo'nalish bo'lsin, ular vujudga kelishi va rivojlanishida diniy, axloqiy amallarning ta'sir kuchi darajasi bilan belgilanib kelinmoqda. San'at uchun inson o'zining biologik, ruhiy, ijtimoiy-guruhiy, milliy- ajdodiy va sof yakka holdagi barcha belgi va xususiyatlari jihatidan o'zaro bog'lanib kelmoqda. San'at voqelikning barcha jozibali boyliklarini, ko'rkamligini qamrab olishga qodir deb hisoblanadi. Fan va texnika inson hayotida qanday ulkan ahamiyat kasb etishidan qat'iy nazar, san'atda ustuvor ahamiyatli maqomga ega bo'lishi mumkin emas deyiladi. San'atda fan insonlar uchun yaratiladigan odamiy faoliyat timsoli bo'lib xizmat qilib kelmoqda. Umumiy olib qaraganda san'at hissiyotlar, tuyg'ular bilan tirik, u hissiy ta'sir etish, ibrat ko'rsatish, tarbiya berish qudratiga ega. Misol uchun, san'atning tasviriy san'at turini oladigan bo'lsak, Ro'zi Choriyev, Rahim Ahmedov kabi musavvirlarning manzarali tasvir asarlari orqali insonda yorqin mayuslik, beozor shodlik, tashvishli ehtiros, ko'tarinki ruh, hayotbaxsh orzu-umidlar, ijodkorlik va yaratish his-tuyg'ularini uyg'ota oladi.

O'zbek tilida "San'at" atamasining etimologiyasiga ko'ra, arab tilidagi "san'atun" sozidan olingan. Ingliz tilidagi "art" so'ziga to'g'ri keladi. Bu so'z haqida chuqurroq fikr yuritadigan bo'lsak, "san'at" so'zining ma'nosi ustalik, amaliyot, ijo d qilish degan ma'nolari ham mavjud. Ijod ahli yaratgan san'atdan insonlar o'zlari uchun estetik zavq olishadi va madaniy hordiq chiqarishadi. Insonlar kino yoki musiqa eshitganlarida ma naviy ozuqa olishadi hamda san'atdan bahramand bo'lishadi. San'atning kino, musiqa, adabiyot, tasviriy san'at, raqs, haykaltaroshlik kabi turlari mavjud. Arxitektor yaratgan loyihada, tikuvchi tikkan ko'ylakda, zargar yaratgan buyumlarning mohirlik bilan yaratilgan namunalari san'at darajasiga kotariladi. Keyingi fikrimizni "san'at" va "art" tushunchalariga berilgan ta'riflarni izohli lug'atlardan foydalangan holda organamiz.

Ingliz tilidagi izohli lug'atlardan foydalanib, "**art**" terminini kengroq yoritishga harakat qilamiz:

Birinchidan, "art" so'zining yaratuvchanlik va tasavvurning mahsuli hisoblanib, asosan jismoniy tomondan qilingan mehnatdir. Rassomchilik, teatr tomoshasi va arxitektura san'atga misol bo'ladi.

Ikkinchidan, sur'atlar, arxitektura namunalari, tasvirlar ya'ni san'at

namunalari, san'at galareyalari, rassomchilik ishlari.

Uchinchidan, qachonki insonlar o'qish, amaliyot davomida olgan bilimlari va ko'nikmalari: u raqsga yaxshi tushadi yoki yillar uning san'atini sayqallab bordi.

To'rtinchidan, san'atning bir-biriga o'xshamagan sohalari. Masalan, raqs, rassomchilik, musiqa, adabiyot.

Beshinchidan, ko'z bilan ko'rib yoki ijro etiladigan san'at turi: raqs judayam tomoshabop san'at hisoblanadi.

Oltinchidan, mal'um bir ilm fanga oid emas, ya'ni til, adabiyot yoki tarixga: san'atning darajasi - mustaqil o'qitiladigan maktab yoki universitetlarda o'tiladigan tabiiy ilmlar.

Yettinchidan, qobiliyat yoki ko'nikma qaysiki insonlarni amaliyot davomida rijovlantiruvchi: terapevt tuzatish san'ati bilan shug'ullanadi.

O'zbek tilida "san'at"ning kelib chiqishini A. Madvaliyev tahriri ostida chiqqan "O'zbek tilining izohli lug'ati" kitobidan juda keng foydalandik. Lug'atda berilgan so'zlarning amalda qo'llanilishi XX asr O'zbek adabiyoti va matbuotidan olingan misollar bilan dalillangan.

"San'at" tushunchasini asl ma'nosi- arabchadan olingan bo'lib, ish, mehnat, mahorat va kasb- hunar degan ma'nolarni anglatadi. Bundan tashqari olimlarimiz bu so'zning bir necha ma'nolarini ham keltirib o'tishgan:

1. Ijtimoiy madaniyatning estetik zavq beruvchi, musiqa, musavvirlik, haykaltaroshlik kabi voqelikni badiiy obrazlar vositasida aks ettiruvchi har bir yoki ayrim sohasi. Tasviriy san'at, me'morlik san'ati, san'at va adabiyot t. Dunyodagi har qaysi soha o'z san'atiga va o'z madaniyatiga ega. Zargarlik san'ati eng ko'hna san'atlardan biri bo'lib, u dekorativ- amaliy san'at xili sifatida keng tarqalgan. (Gazetadan)
2. Turli amaliy- tatbiiy sohalarning o'ziga xos ish uslubi, sistemasi. Misol uchun Harbiy san'at- Xondamir bir yil davomida harbiy san'at sohasini mukammal egalladi.
3. Ko'chma ma'noda muayyan faoliyat sohasidagi yuksak mahorat, ustalik; istedad. So'z san'ati, notiqlik san'ati. Q. Muhammadiy. Kuldirishga san'at kerak, kulishga sof yurak. (Gazetadan)
4. Adabiyotshunoslikda: badiiy asar poetikasini ta'minlovchi vosita. Talmeh san'ati- Ruju- ma'naviy san'atlardan biri bo'lib, arabcha "qaytish" demakdir. "O'TA".
5. San'at (xotin-qizlar va erkaklar ismi) - San'atxon yaxshi dam oldingizmi?.

Tahlil jarayonidan kelib chiqib, "san'at" tushunchasi ikki tilda ham o'zining ko'chma ma'nolariga ega. "San'at" so'zining asl ma'nosi esa ustalik, amaliyot, ijod qilish, mahorat demakdir. Shunday qilib, san'at nafaqat insonning o'zini, balki uning idrok etishi mumkin bo'lgan barcha narsalarni, voqea- hodisalarni aks ettirib,

hissiy tuyg'ularni keltirib chiqaradi. "San'at" tushunchasi insonni bevosita aks ettirmasada, biror narsaga inson munosabatini faol ifodalay oladi. San'at asarlarining diqqat markazida insonlar, ularning ijtimoiy aloqasi va o'zaro munosabatlari, muayyan tarixiy sharoitlardagi hayoti va faoliyati turadi deya olamiz. Chunki san'at asarlari beradigan ma'rifiy bilim muayyan mamlakat, millat yoki bir tarixiy davr va shaxslar haqidagi ilmiy asarlardan olingan ma'lumotlardan farqlanadi deb hisoblanadi. San'atning tarbiyaviy kuchi unda ifoda etilgan kechinma va obrazlarning har bir o'quvchi va tomoshabinning qalbiga kirib borishi va albatta ularda zavqiy hissiyotlarini uyg'ota olishidadir.

V. KO'CHMA MASHG'ULOT MATERIALLARI

1-mavzu. Tasviriy va amaliy san'at asarlarining tahlili

(6 soat)

San'at- bu ijtimoiy ong va albatta inson faoliyatining o'ziga xos shakli hisoblanadi. San'at qadimiy tarixga ega bo'lib, u jamiyat taraqqiyotining ilk bosqichlarida mehnat jarayoni bilan, kishilarning ijtimoiy faoliyatining rivojlanishi bilan bog'liq holda vujudga kelishni boshlagan. San'at tushunchasining maqsadi dunyoni badiiy o'zlashtirish, insonlarga lazzat baxsh eta oladigan, uni ma'naviy boyita oladigan asarlar va ishlar yaratish yo'li bilan insonlarning estetik ehtiyojlarini qondirish hisoblanadi. Bizga ma'lumki, necha asrlar davomida O'zbek xalqining sayqallanib kelgan o'ziga xos an'ana va urf-odatlar mavjud. Shunday ekan bu urfodatlar qatoriga "San'at" tushunchasini ham bemalol kirgiza olamiz. "San'at" tushunchasi orqali har bir millatning o'zligini anglashimiz mumkin. Ushbu tushuncha zamirida ko'plab ma'nolar mavjud. Avvalo, "San'at" tushunchasining kelib chiqishiga nazar solamiz. San'at ijtimoiy ong va inson faoliyatining o'ziga xos shakli hisoblanadi. San'at qadimiy tarixga ega bo'lib, u jamiyat taraqqiyotining ilk bosqichlarida mehnat jarayoni va kishilar ijtimoiy faoliyatining rivojlanishi bilan bog'liq holda vujudga kela boshlagan. San'atning dastlabki izlarini so'nggi paleolit davrida, taxminan miloddan avvalgi 40-20 ming yilliklarda ko'rishimiz mumkin. Bu davrlarda hali san'at inson faoliyatining mustaqil shakli sifatida ajralib chiqishga ulgurmagan desak mubolog'a bo'lmaydi. Vaqt o'tgan sari madaniyatning o'sishi natijasida san'at alohida soha sifatida asta sekinlik bilan rivojlandi. "San'at" tushunchasini keng ma'noli tushuncha deya olamiz. Zero san'at inson mehnati, aql idroki, shuuri bilan yaratilgan, vujudga kelgan va ijod qilingan deb hisoblanadi. Biz shuni ayta olamizki san'at tarixiy taraqqiyot jarayonida hamisha ijtimoiy ehtiyojlarni qondirib kelgan. San'at ijtimoiy hayotning murakkab, rang-barang munosabatlari bilan aloqador bo'lib, u bir vaqtning o'zida ham mehnatning alohida turi, ham ijtimoiy ishlab chiqarishning maxsus sohasi, ham ijtimoiy ongning bir shakli, ham ijodiy faoliyatining bir ko'rinishi sifatida amal qilib kelmoqda.

Hozirda san'at insonlarning estetik talablarini qondirish bilan birga, o'z taraqqiyotining turli davrlarida jamiyatdagi insonlarni ma'lum ruhda tarbiyalash, aqliy va hissiy jihatdan rivojlantirish uchun kalit vazifasini bajaradi. San'atning

turlari va qirralari mavjud. Biz “san’at” tushunchasini lingvomadaniy tahlil qilar ekanmiz, avvalo bu so’zning etimologiyasini o’rganishimiz zarur. “San’at” tushunchasining kelib chiqishida hech qanday farq yo’qdek ko’rinadi. Ingliz tilida “san’at” tushunchasi 1200-1300-yillar o’rtalarida fransuz tilida adabiyot, musiqa, moda, zargarlik buyumlarini ma’no jihatdan bir guruh qilish asnosida kelib chiqqan bo’lib, fransuz atamasi “art” asosi lotin tilidan olingan bo’lib, “ars, arootar”, grekcha bilan birlashib, so’zma so’z ma’nosi “ ikkitani birgalikda qo’yish” degan ma’noni anglatadi. san’at bilan ijtimoiy hayotni bog’lab turadigan juda ko’p vositachi xalqalar mavjud. Muayyan bir asar, uslubiy yo’nalish bo’lsin, ular vujudga kelishi va rivojlanishida diniy, axloqiy amallarning ta’sir kuchi darajasi bilan belgilanib kelinmoqda. San’at uchun inson o’zining biologik, ruhiy, ijtimoiy-guruhiy, milliy- ajdodiy va sof yakka holdagi barcha belgi va xususiyatlari jihatidan o’zaro bog’lanib kelmoqda. San’at voqelikning barcha jozibali boyliklarini, ko’rkamligini qamrab olishga qodir deb hisoblanadi. Fan va texnika inson hayotida qanday ulkan ahamiyat kasb etishidan qat’iy nazar, san’atda ustuvor ahamiyatli maqomga ega bo’lishi mumkin emas deyiladi. San’atda fan insonlar uchun yaratiladigan odamiy faoliyat timsoli bo’lib xizmat qilib kelmoqda. Umumiy olib qaraganda san’at hissiyotlar, tuyg’ular bilan tirik, u hissiy ta’sir etish, ibrat ko’rsatish, tarbiya berish qudratiga ega. Misol uchun, san’atning tasviriy san’at turini oladigan bo’lsak, Ro’zi Choriyev, Rahim Ahmedov kabi musavvirlarning manzarali tasvir asarlari orqali insonda yorqin mayuslik, beozor shodlik, tashvishli ehtiros, ko’tarinki ruh, hayotbaxsh orzu-umidlar, ijodkorlik va yaratish his-tuyg’ularini uyg’otadi.

O’zbek tilida “San’at” atamasining etimologiyasiga ko’ra, arab tilidagi “san’atun” so’zidan olingan. Ingliz tilidagi “art” so’ziga to’g’ri keladi. Bu so’z haqida chuqurroq fikr yuritadigan bo’lsak, “san’at” so’zining ma’nosi ustalik, amaliyot, ijod qilish degan ma’nolari ham mavjud. Ijod ahli yaratgan san’atdan insonlar o’zlari uchun estetik zavq olishadi va madaniy hordiq chiqarishadi. Insonlar kino yoki musiqa eshitganlarida ma’naviy ozuqa olishadi hamda san’atdan bahramand bo’lishadi. San’atning kino, musiqa, adabiyot, tasviriy san’at, raqs, haykaltaroshlik kabi turlari mavjud. Arxitektor yaratgan loyihada, tikuvchi tikkan ko’ylakda, zargar yaratgan buyumlarning mohirlik bilan yaratilgan namunalari san’at darajasiga ko’tariladi. Keyingi fikrimizni “san’at” va “art” tushunchalariga berilgan ta’riflarni izohli lug’atlardan foydalangan holda o’rganamiz.

VI. KEYSLAR BANKI

Keys.

Dizaynerlarni dizayn nazariyasi asoslari, perespektiva, yorug‘lar, yarim soyalar, reflekslar va soyalar nazariyasi hamda chizmatasvirning texnika va texnologiyasi haqida tanishtirib borish;

Milliy natyurmortni tasviriy san‘at o‘qitishning zamonaviy texnologiyasini qo‘llanilishini tushuntirish;

3. Kelajakdagi mustaqil ishlar asosini yaratish uchun Dizaynerlarga amaliy mashg‘ulotlar asosida zaruriy bilimlarni berish.

Кейсни бажариш босқчилари ва топшириқлар:

- Кейсдаги муаммони келтириб чиқарган асосий сабабларни белгилаш (индивидуал ва кичик гуруҳда).
- Dizaynerlarga амалий машғулотлар асосида зарурий билимларни бериш.

Dizayn turlari va sohalarini rivojlantirish metodikasi dasturi:

1. Tinglovchiga tasvirlanayotgan buyumlarning tekislik va kengliklariga tushayotgan yorug‘liklar va ulardagi tuslarning xususiyatlarini bir-biriga aloqadorligini hisobga olishni tushuntirish;

2. Dizaynerlarni chizmatasvir nazariyasi asoslari, perespektiva, yorug‘lar, yarim soyalar, reflekslar va soyalar nazariyasi hamda chizmatasvirning texnika va texnologiyasi haqida tanishtirib borish;

3. Kelajakdagi mustaqil ishlar asosini yaratish uchun Dizaynerlarga amaliy mashg‘ulotlar asosida zaruriy bilimlarni berish.

Mashg‘ulot paytida:

Tinglovchi va talabalarining asosiy va yuqori amaliy bilimlardan qoniqish hosil qilishlari uchun o‘quv ustaxonasi kerakli yorug‘lik va chizmatasvirda qo‘llaniladigan zarur jihozlar bilan ta‘minlanishi kerak.

Ishlatiladigan ashyolar;

har xil yumshoqlikdagi oddiy grafitli qalamlar, ko‘mir, sous, sagina. planshet, qog‘oz, o‘chirgich.

chizmatasvir ishlash uchun dastgoh (molbert).

TOIFALASH JADVALI VA KONSEPTUAL JADVALINI - guruhlarga qo‘llash, o‘rganilayotgan hodisa, tushuncha, fikrlarni ikki va undan ortiq jihatlarini bo‘yicha taqqoslashni ta‘minlaydi. Tizimli fikrlash, ma‘lumotlarni tuzilmaga keltirish, tizimlashtirish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

TOIFALASH JADVALI VA KONSEPTUAL JADVAL.

1-guruh

Interer, kompozitsiyasi mavzusida ishlash zamonaviy pedagogik texnologiyalarni izohlang.

2-guruh

Interer kompozitsiyasi mavzusida ishlash zamonaviy pedagogik texnologiyalarda tasvirlash.

TOIFALASH JADVALI

Perespektiva turlari.		
Chiziqli perespektiva	Fazoviy perespektiva	Perespektivada tasvirni o‘zlashtirish:
Giometrik qurilish uslubida	Tasviriy san‘at tur va janr, asarlarida kuzatuvchidan uzoqlashgan sari havo muxiti ta‘sirida tus va ranglarni o‘zlashtirishni o‘rganadi.	Ufq chizig‘i, kesishish nuqtasi, kartina tekisligi, ko‘rish nuqtasi, ko‘rish maydoni

KONSEPTUAL JADVAL

Interer, kompozitsiyasi mavzusida ishlash	Intererda, toifalar, ajralib turadigan belgilar va shu kabilar	
	Pedagogik vazifa	Amalga oshiriladigan ishlar

<p>Interer, kompozitsiyada to'g'ri ko'rish idrokini rivojlantirish</p>	<p>Intererda rang, shakllar va miqdor, o'lchamni bilish</p>	<p>Xonadagi ichki ko'rinishni to'g'ri topish, Interer, kompozitsiyasida ishlash noto'g'ri joylashgan buyumlarni aniqlash, xonadagi buyumlarni yetmagan elementlarini tasvirlash.</p>
<p>Ko'rish xotirasi hajmini kengaytirish va uni aniqlashtirish</p>	<p>Xonadagi buyumlarni shakllarni eslab qolish</p>	<p>Stolga 5-6 ta intererni tasviri asosida rasmlar qo'yiladi, buni talabalar eslab qolishlari kerak, so'ng rasmlardan biri olib qo'yiladi talabalar rasmlarni qayta ko'rib, qaysi rasm yo'qligini topishlari kerak.</p>
<p>Fazoviy tasavvurlarni shakllantirish</p>	<p>O'ng, chap, yon, orqa, old, baland, past kabi fazoviy mo'ljal olish</p>	<p>Perespektivada chap tomonida qanday predmetlar borlig'ni ko'rsatishni taklif etish: xonani derazalari qaysi tomoningda turibdi, eshik, shkaf qaysi tomonida turibdi, stol va stullarni joylanishini tekshiring.</p>
<p>Ko'rish analizi va sintezini rivojlantirish</p>	<p>Tasvirlashda intererni elementlarini ko'rib analizi va sintezini rivojlantirish va tasvirlash</p>	<p>Ko'rsatilgan intererda perespektivani chizilgan loyxada ko'rsating, - Xonani ichki jixozlanishini ko'rsating.</p>

Tavsiya qilinayotgan tasvirlar o'zbek xalq amaliy bezak san'ati bilan mo'jaz rangtasvir – miniatyura san'atining uyg'unlashuviga oydinlik kiritadi

VII. MUSTAQIL TA'LIM MAVZULARI

Mustaqil ishni tashkil etishning shakli va mazmuni

Mustaqil ta'lim tegishli o'quv moduli bo'yicha ishlab chiqilgan topshiriqlar asosida tashkil etiladi va uning natijasida tinglovchilar bitiruv ishi dirasida referat yoki kurs ishini tayyorlaydi.

Mustaqil ish talablari har bir tinglovchi o'zi tanlagan rassom ijodi yoki badiiy asar taqdimotini tayyorlaydi.

Mustaqil ish taqdimoti quyidagi tarkibiy qismlardan iborat bo'ladi:

- Sarvaraq;
- annotatsiya;
- mundarija;
- asosiy qism: nazariy tahlil;
- illyustratsiyalar ilovasi;
- xulosa;
- glossariy;
- adabiyotlar ro'yxati.

Keyslar banki;

Boshqa materiallar (fanni o'zlashtirishga yordam beruvchi qo'shimcha materiallar: elektron ta'lim resurslari, ma'ruza matni, glossariy, test, krossvord va boshq.)

Shuningdek, mustaqil ta'lim jarayonida tinglovchi kasbiy faoliyati natijalarini va talabalar uchun yaratilgan o'quv-metodik resurslarini "Elektron potrfolio" tizimiga kiritib borishi lozim.

Mustaqil ish mavzulari

Kompyuter grafikasi haqida ma'lumot.

Reklama plakati eskizini tayyorlash.

Kompyuter grafikasi va uning asosiy vazifalari.

Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.

Kompyuter grafikasining qo'llash imkoniyatlari.

Reklama plakati eskizini tayyorlash.

Kompyuter grafikasi kursiga qo'yiladigan asosiy talablar.

Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.

Kompyuter grafikasining texnik vositalari.

Reklama plakati eskizini tayyorlash.

Kompyuter grafikasida qo'llaniladigan grafik dasturlar haqida ma'lumot.

Reklama plakati eskizini tayyorlash.

Windows amaliyot tizimidagi grafik muharrir.

Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.

Corel Draw grafik dasturi paketi. Uning grafik va servis

imkoniyatlari.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.
Adobe Photoshop grafik dasturi paketi. Uning grafik va servis imkoniyatlari.
Reklama plakati eskizini tayyorlash.
Auto CAD grafik muharriri.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.
Grafik muharrirlarda chizma, rasmlarni tahrirlash va printer qurilmasi yordamida chop qilishni o‘rganish.
Reklama plakati eskizini tayyorlash.
Kompyuter grafikasining turlari.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.
Kompyuter grafikasi qanday fan ?
Reklama plakati eskizini tayyorlash.
Kompyuter grafikasidan foydalanish.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.
Grafik chiqarish qurilmalari.
Badiiy vositalar tekst modellari va palitrage qo‘shimcha effektlar, tasvirlarni yaratish va chiqarish haqida ma’lumot.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.
Kompyuter grafikasining qanday turlari mavjud?
Reklama plakati eskizini tayyorlash.
Tasvirlar animatsiyasi haqida ma’lumot.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.
Taqdimotlar va uni yaratish usullari.
Reklama plakati eskizini tayyorlash.
Kompyuter grafikasining rivojlanish bosqichlari.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.
Kompyuter grafikasining fanlar bilan aloqasi.
Reklama plakati eskizini tayyorlash.
Kompyuter grafikasining hayotga tatbig‘i.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.
Dizayn san’atida zamonaviy reklamanning o‘rni.
Dizayn texnologiyasi, asbob-uskunalar, materiallar va ulardan foydalanish.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.
Badiiy loyihalashda zamonaviy texnologiyalarni qo‘llash.
Reklama plakati eskizini tayyorlash.
Belgi va ramziy belgilarning kelib chiqish tarixi, ularning turlari.
Belgi va ramziy belgilar kompozitsiyasi loyihasini yaratish.

VIII. GLOSSARIY

ГЛОССАРИЙ

- Абстракция** –мавҳум шакл ва чизиклардан иборат тасвирий санъат асари
- Авантитул** –титулдан олдинги бет
- Абриса** - ташқи кўриниш, хомаки режа
- Автографский** - тошбосма учун махсус қоғоз тури (корнпапир)
- Автолитография** - муаллифлик тошбосма асари
- Акватинта** - офортнинг бир тури бўлиб, махсус рух тахтачадаги чизма шаклларни соя фарқларга ажратиб ишлаш
- Аккомпанемент** – жўрлик
- Натюрморт** – жонсиз буюмлар тасвири
- Образ** – асар руҳиятини очиш, сиймо, тимсол
- Орнамент** - -нақшли безак
- Офорт** – мис, рух пластинкаларга тасвир туширилиб, махсус асбобларда чизилади, кислотада ишлов берилиб, сўнгра босма усулда нусха олиш
- Офсет** – босма формадан резина мосламага кўчириб, ундан қоғозга босиш усули
- Палитра** – бўёқларни аралаштириш учун ясалган махсус таглик
- Акцент** – асар яратишда керакли жойларга урғу бериш
- Архитектоника** – китоб элементларининг жойлаштириш қурилмаси
- Асфальту** - битум ва минерал моддалар аралашмасидан иборат таббий ва сунъий масса, қоришма
- Афиша** - томоша ҳақида эълон
- Биговка**– тайёр босма маҳсулотини буклаш жойидаги ботик чизик
- Блик** - Ёруғлик нури энг кўп акс этган ялтироқ жой
- Буквица** – матн бошланишидаги нақшли бош ҳарф
- Форзац** – китоб варақларини муқова билан бириктириб турадиган қоғоз ёки латта
- Форма** – шакл

Форма – қолип

Формат – ўлчам

Форэскиз – хомаки нусхадан олдинги бирламчи чизгилар

Фрагмент – асарнинг кичик бир лавҳаси

Фронтиспис – титул ёнига жойлаштирилган расм ва китобнинг асосий мазмунининг тасвири

Характер - феъл, ахлоқ, хулқ-тасвирий санъатда моделнинг ички ва ташқи қолатини ўзига хослигини белгилайди

IX. FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

I. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari:

1. Mirziyoyev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 488 b.
2. Mirziyoyev SH.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. 1-jild. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 592 b.
3. Mirziyoyev SH.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. –T.: “O‘zbekiston”, 2018. – 507 b.
4. Mirziyoyev SH.M. Niyati ulug‘ xalqning ishi ham ulug‘, hayoti yorug‘ va kelajagi farovon bo‘ladi. 3-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2019. – 400 b.
5. Mirziyoyev SH.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2020. – 400 b.

II. Normativ-huquqiy hujjatlar:

6. O‘zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentabrda qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-sonli Qonuni.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevral “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi 4947-sonli Farmoni.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 sentabr “2019-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5544-sonli Farmoni.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 may “O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5729-son Farmoni.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 avgust “Oliy ta’lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to‘g‘risida”gi PF-5789-sonli Farmoni.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabr “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-sonli Farmoni.
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020 yil 25 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi.
13. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001 yil 16 avgustdagi “Oliy ta’limning davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 343-sonli Qarori.
14. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2015 yil 10 yanvardagi “Oliy ta’limning Davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 2001 yil 16

avgustdagi “343-sonli qaroriga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish haqida”gi 3-sonli qarori.

III. Maxsus adabiyotlar:

1. Алишер Навоий. Махбуб ул - қулуб. Т. 1983.
2. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. 13 том. Т.: 1997.
3. Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. 14 том. Т.: 1998.
4. Абдулла Авлоний. Туркий гулистон ёхуд ахлоқ. Т.: 1992.
5. Абдурахмонов М. Ўзбек топишмоқлари. Т.: 1991
6. Аз - Замахшарий. Нозик иборалар. Т.: 1992.
1. Қ.Орипов, М.Обидова. Ифодали ўқиш. - Т.: Ўзбекистон, 1996.
2. Расулов Р., Хусанов Н., Мўйдинов Қ. Нутқ маданияти ва нотиклик санъати. - Тошкент, 2006.
3. Қудратов Т., Нутқ маданияти асослари. - Т.: Ўқитувчи, 1993.
4. Махмудов Х. Ўқитувчи нутқи маданияти. - Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2007.
5. Кунгуров Р., Бегматов Э., Тожиев Й. Нутқ маданияти ва услубият асослари, -Тошкент: Ўқитувчи, 1992.
6. Бегматов Э., Маматов А. Адабий норма назарияси. 1-қисм. -Тошкент: Навруз, 1997.
7. Карнеги Д. Ўз-ўзига ишонч хосил қилиш ва омма олдида сўзлаш санъати. - Тошкент: Янги аср авлоди, 2010.

Қўшимча адабиётлар

8. Воҳидов Э. Шеър дунёси. - Т.: Шарқ, 2001.
9. Орипов А. Танланган асарлар. 4 томлик. - Т.: Г.Гулом нашриёти, 2001.
10. Аъзамов А. Аруз. - Т.: 2006.
11. Умиров Х. Адабиёт қоидалари. - Т.: Ўқитувчи, 2002.
12. Бобоев Т, Бобоева З. Бадиий санъатлар. - Т.: 1999.
13. У.Норматов. Нафосат гурунглари. - Т.: Мумтоз сўз, 2011.
14. Цицерон. Нотиклик ҳақида икки рисола. Т.: Шарқ, 2008.

Интернет сайтлари

15. <http://www.pedagog.uz/> Pedagogika muassasalari portali.
16. http://teoria-ractica.ru/rus/files/arhiv_zburnala/2011/6/filologiya/galay.pdf
17. <http://www.uz-translations.net>
18. <http://www.booksbooksbooks.ru>
19. www.tdpu.uz
20. www.pedagog.uz
21. www.ZiyoNet.Uz
22. <http://www.multimedia.uz>
23. www.tilvaadabiyot.uz e-mail: til.adabiyot@umail.uz